

Sisekaitseakadeemia
Politsei- ja Piirivalvekolledž

Martin Otsing

PK071

UURIMISTOIMINGU KÄIGUS ANTAVATE ÜTLUSTE
KAJASTAMINE JA TALLETAMINE
PÕHJA PREFEKTUURI NÄITEL

Lõputöö

Juhendaja:

Raivo Öpik

Tallinn 2011

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Politsei- ja Piirivalvekolledž	Kuu ja aasta: mai 2011
Töö pealkiri: Uurimistoimingu käigus antavate ütluste kajastamine ja talletamine Põhja prefektuuri näitel	
Töö autor: Martin Otsing	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas. Allkiri:
Lühikokkuvõte: Lõputöös uuriti Põhja prefektuuri näitel, milliseid ütluste erinevaid tõendamisvajadust arvestavaid kajastamise viise ja talletamise mooduseid kasutatakse. Prefektuuri kriminaalbüroo ametnike seas ei ole suurenenud audio- ja videosalvestamise kasutamine, kuna selleks puudub vajalik tehnika, väljaõpe ja menetlejate poolne initsiatiiv. Kriminaalmenetluses ei pruugi audio- ja videosalvestamine olla põhjendatud ja võib vastupidiselt ootustele muutuda hilisemas kohtumenetluses koormavaks. Uurimistoimingu protokollis kajastatakse ütlusi enamasti vaba jutustuse vormis, kuigi parema tulemusena annaks ütluste kajastamine kombineeritud või küsimused-vastused vormis, kuna vaba jutustuse korral võivad protokollis olevad ütlused olla raskesti loetavad, laiali paisatud ning palju võib esineda asjasse mittepuutuvat teavet.	
Võtmesõnad: Ütlused, uurimistoimingud, audio- ja videosalvestamine, ütluste kajastamine, ütluste talletamine	
Võõrkeelsed võtmesõnad: testimony, criminal procedure, audio and video recording, reflection of testimony, recording of testimony,	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia	
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor:	Allkiri:

SISUKORD

ANNOTATSIOON	2
SISUKORD	3
SISSEJUHATUS	4
1. ÜTLUSED JA UURIMISTOIMINGUD, MILLE KÄIGUS ANTAKSE ÜTLUSI.....	6
1.1. Ütlused	6
1.1.1. Ütluste kajastamine.....	9
1.1.2. Ütluste talletamine.....	13
1.2. Uurimistoimingud, mille käigus antakse ütlusi.....	17
1.2.1. Ülekuulamine	18
1.2.2. Vastastamine	21
1.2.3. Ütluste seostamine olustikuga.....	22
1.2.4. Äratundmiseks esitamine	23
1.3. Kohtueelsete ütluste deponeerimine	24
2. UURIMISMEETODID JA VALIM	27
2.1. Ankeetküsitlus	27
2.2. Ekspertintervjuu	27
2.3. Kriminaalasjade vaatlus	28
3. UURIMISE TULEMUSED JA JÄRELDUSED	29
3.1. Ankeetküsitlus	29
3.2. Ekspertide intervjuueerimine	33
3.3. Kriminaalasjade vaatlus	35
3.4. Uuringu järeldused.....	37
4. KOKKUVÕTE	39
5. SUMMARY.....	41
6. VIIDATUD ALLIKATE LOETELU.....	43
7. TABELITE JA JOONISTE LOETELU	45

SISSEJUHATUS

Käesoleva lõputöö teema valimise põhjuseks on asjaolu, et kriminaalmenetluse käigus võetavate ütluste kajastamisel ei ole Eesti seadusandja ette näinud ühtseid norme ja reegleid, samuti napib vastavat emakeelset erialakirjandust. Ütluste kajastamisel kasutatakse enamasti kolme moodust: küsimus – vastus, kombineeritud, ülekuulatava vaba jutustus.

Viimaste aastate tehnoloogia areng on menetlusasutustele andnud suuremad võimalused kasutada ütluste talletamisel uurimistoimingutel protokollile lisaks veel täiendmooduseid.

Ühelt tunnistajalt, kannatanult või kahtlustatavalt saadud ütlused võivad anda kriminaalmenetluses väga palju teavet tõe tuvastamiseks, mis aitab kokku hoida menetlusasutuste inim- ja tehnilist ressursi. Menetluses vajalike sisuliste ütluste saamise üheks eeltingimuseks on nende võtmisel kasutada õigeid kajastamise ja talletamise viise.

Kriminaalmenetluse seadustikus on ette nähtud ütluste talletamise vorm, kord, rekvisiidid ja muud nõuded, kuid seadus ei esita talletatava informatsiooni leidmiseks, tajutavaks muutmiseks, uurimiseks, hindamiseks ja talletamiseks kasutatavate tehniliste vahendite ja taktikaliste võtete loetelu. Tegemist oleks ebamõistliku regulatsiooniga, kuna selline loetelu oleks juba seaduse vastuvõtmise ajaks aegunud ja muutuks pigem menetlust takistavaks. (Õpik 2008:2)

Täna sel päeval kuulub igapäeva elu juurde heli- ja videofailide salvestamine arvuti kõvakettale, suhtlemine läbi arvutivõrgu koos hääle ning pildi edastamisega. Kuritegusid, politsei tööd ja tulemusi kajastatakse igapäevaselt televisioonis ja mujal massimeedias. Tihti peale jõuavad sündmused uudistesse vahetult peale toimumist.

Riigikontrolli auditi tulemusena selgus, et prokuröre ja kohtunikke häirivad sageli pikad ja sisutihjad protokollid. Ülekuulamisprotokollide koostamispraktikad on erinevad, sõltudes uurija kogemusest ja ülekuulamise tähtsusest. Üldjuhul pannakse protokollid kokkuvõtlikult kirja kõik ülekuulamisel antud vastused, mistõttu protokollid on sageli väga pikad, sisaldades hulgaliselt ebaolulisi detaile. Seetõttu peavad nii uurijad protokollide koostades kui ka hiljem prokurörid, kohtunikud ja kaitsjad sellega tutvudes tarbetult palju aega kulutama. Kuna protokollid on kriminaalasjades praktiliselt vältimatud ja neid peavad lugema nii prokurörid kui kohtunikud, siis raiskavad ebaotstarbekalt koostatud protokollid kogu justiitsahelas

lõppkokkuvõttes palju aega. Riigikontrolli küsitluse järgi tutvub protokollidega alati põhjalikult 95% prokuröridest ja 75% kohtunikest. (Ernits, Jaanimägi 2003:3)

Riigikontroll uuris ülekuulamise salvestamist kui ühte võimalust vähendada kirjalike protokollide mahtu. Auditi tulemusel ilmnas, et ülekuulamise reeglina ei salvestata, selleks pole sageli ka tehnilist varustust. Paljud intervjuueeritud uurijad olid salvestamise vastu levinud eksiarmuse tõttu, mille kohaselt tuleb salvestatud ülekuulamine sõna-sõnalt ümber kirjutada. Tegelikult ei nõua seda ei õigusaktid ega ka prokurörid. (Ernits, Jaanimägi 2003:24)

Kuigi viimastel aastakümnetel on toimunud tehnoloogias suur areng, on aastal 2003 avaldatud Riigikontrolli audit on üks väheseid uurimusi, mis on teatud Eestis uurimistoimingutes kajastavatest ja talletavatest ütlustest. Sellest tulenebki käesoleva lõputöö aktuaalsus.

Kriminaalmenetlus võimaldab kasutada uurimistoimingutes erinevaid ütluste kajastamise viise ja talletamise täiendmooduseid, millised õigesti kasutades tõstavad ütluse tõendiväärtust ja võimaldavad kasutada ütlusi teiste tõendite allikana.

Eeltoodus tulenevalt püstitas lõputöö autor järgmise uurimisküsimuse: millised on levinumad ütluste kajastamise viisid kohtueelses menetluses ja mil määral ning milliseid täiendmooduseid kasutatakse ütluste talletamisel uurimisprotokolli lisana?

Lõputöö autor formuleeris järgmise uurimisprobleemi:

Miks ei ole tänapäevane tehnoloogia jõudnud kriminaalmenetluse läbiviimisel abivahendiks enamustele uurijatele ja uurimistoimingute salvestamine on ebareeglipärane ja sõltub enamasti menetleja pädevusest?

Lõputöö eesmärgiks on uurida Põhja prefektuuri näitel, milliseid ütluste erinevaid tõendamisevajadust arvestavaid kajastamise viise (vaba jutustus; küsimus-vastus; kombineeritud) ja talletamise mooduseid (protokoll, helisalvestus, videosalvestus) kasutatakse. Analüüsis kasutati aastatel 2007 kuni 2011 menetluses olnud kriminaalasju.

Püstitatud eesmärkide saavutamiseks on töö autor seadnud järgmised uurimisülesanded:

- selgitada välja, millised on enam levinud eeluurimisel antud ütluste kajastamise viisid
- milliseid ütluste talletamise täiendmooduseid kasutatakse kriminaalmenetluses
- teha kindlaks prokuröride ja uurimisjuhtide eelistused ütluste kajastamisel ja talletamisel
- analüüsida ütluste talletamise täiendmooduste vähese kasutamise põhjuseid

1. ÜTLUSED JA UURIMISTOIMINGUD, MILLE KÄIGUS ANTAKSE ÜTLUSI

1.1. Ütlused

Ütlus on ülekuulamisel tunnistaja, kannatanu, kahtlustatava või süüdistatava poolt tõendamiseseme asjaolu kohta suuliselt edastatud ja uurimistoimingu või kohtuistungis protokollis, samuti heli- või videosalvestuses talletatud või ütluse andja poolt omakäeliselt protokollitud teave. (Kergandberg, Sillaots 2006: 173)

Kriminaalmenetluse seadustik (KrMS) sätestab, et kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu ja tunnistaja ütlused ning fotod või filmid või muu teabesalvestised on tõendiks kriminaalmenetluses. (Kriminaalmenetluse seadustik. 12.02.2003)

Tõend on kriminaalmenetluses otsuste tegemise aluseks olev oluline teave, mis on tehtud avalikkusele objektiivselt tajutavaks kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud nõuete ja tingimuste kohases tõendivormis või muus kohtu poolt lubatavaks tunnistatud vormis. (Krüger 2006:41)

Tõendiks on ütlusi andnud isiku poolt väljaõeldu tingimustel, et see kõneleb tõendamisele kuuluvatest asjaoludest ja et väljaütlemised on saadud ettenähtud seadusekohaste reeglite rakendamise käigus ning et need väljaütlemised on reeglitekohaselt jäädvustatud, protokollitud või ühtlasi ka salvestatud.

Alles nimetatud tingimuste olemasolul on ülekuulatava väljaütlemised vaadeldavad tõendiks nimetatavate ütlustena. (Krüger 2008:7)

Tõenditeoreetilise määratluse kohaselt on ütlus ülekuulamisel, vastamisel, äratundmiseks esitamisel või ütluste olustikuga seostamisel tunnistaja, kannatanu, kahtlustatava või süüdistatava poolt tõendamiseseme asjaolu kohta suuliselt edastatud ja uurimistoimingu või kohtuistungis protokollis, samuti heli- või videosalvestuses talletatud või ütluse andja poolt omakäeliselt protokollitud tõendusteave. (Kergandberg, Järvet, Ploom ja Jaggo 2004:17)

Tabel 1. Ütluste kogumise võrdlus nende viisi ja tõendivormiga

TÕEND	TÕENDI KOGUMISE VIIS	TÕENDI VORM
Kahtlustatava ütlus	Kahtlustatava ülekuulamine (§ 75; § 217 lg 7; § 33; § 34)	Kahtlustatava ülekuulamise protokoll (§ 76)
Kahtlustatava ütlus	Kahtlustatava vastastamine kas kannatanuga, tunnistajaga või teise kahtlustatavaga (§ 77)	Vastastamise protokoll (§ 78)
Kahtlustatava ütlus	Kahtlustatava ütluste seostamine olustikuga (§ 79)	Ütluste ja olustiku seostamise protokoll (§ 80)
Kahtlustatava ütlus	Isiku, asja või muu objekti äratundmiseks esitamine kahtlustatavale (§ 81)	Äratundmiseks esitamise protokoll (§ 82)
Kannatanu ütlus	Kannatanu ülekuulamine (§ 37; § 38; §§ 67-73)	Kannatanu ülekuulamise protokoll, tunnistaja ülekuulamise protokoll koos §-s 38 sätestatuga protokollis sissejuhatavas osas (§ 74)
Kannatanu ütlus	Vastastamine kas kahtlustatavaga või tunnistajaga või teise kannatanuga (§ 77)	Vastastamise protokoll (§ 78)
Kannatanu ütlus	Kannatanu ütluste seostamine olustikuga (§ 79)	Ütluste ja olustiku seostamise protokoll (§ 82)
Kannatanu ütlus	Isiku, asja või muu objekti äratundmiseks esitamine kannatanule (§ 81)	Äratundmiseks esitamise protokoll (§ 82)
Tunnistaja ütlus	Tunnistaja ülekuulamine (§ 66; §§ 67-73)	Tunnistaja ülekuulamise Protokoll (§ 74)
Tunnistaja ütlus	Vastastamine kas kahtlustatava, kannatanuga või teise tunnistajaga (§ 77)	Vastastamise protokoll (§ 78)
Tunnistaja ütlus	Tunnistaja ütluste seostamine olustikuga (§ 79)	Ütluste ja olustiku seostamise protokoll (§ 80)
Tunnistaja ütlus	Isiku, asja või muu objekti äratundmiseks esitamine tunnistajale (§ 81)	Äratundmiseks esitamise protokoll (§ 82)
Eksperti ütlus	Eksperti ülekuulamine (§ 95; § 98; § 107; § 109; §§ 68-69)	Tunnistaja ülekuulamise protokoll (§ 74)

(Krüger 2006: 42,43)

Tabelis on välja toodud ütluste kogumise võrdlus nende viisi ja tõendivormiga koos viidetega kriminaalmenetluse seadustiku vastavatele sätetele. Esimeses tulbas on ütluse liik, teises uurimistoimingu liik ja kolmandas, millises protokollis peavad olema kajastatud vastava toiminguga saadud ütlused.

Kriminaalmenetluse seadustikus sätestatu kohaselt on tõendamine kohtumenetluse poolte tegevus. Eestis valitseb kohtumenetluses võistlevuse põhimõte ja seetõttu peab kohtuotsus tuginema vaid nendele ütlustele, mis on antud kohtuistungil. Sellest lähtuvalt võib öelda, et kuigi üldise määratluse kohaselt hõlmavad ütlused kahtlemata ka kohtueelses uurimisel kajastatud ja talletatud, ei võimalda tänase kriminaalmenetluse printsiipide süsteem siiski lugeda kohtueelses menetluses ja kohtumenetluses antavaid ütlusi *a priori* võrdseteks.

Erinevalt tsiviilkohtumenetlusest ei loeta meie kriminaalmenetluses ega kohtupraktikas tõendiks seletusi, ehk isiku omapoolset oletust, hinnangut, nägemust või arvamust, midagi sellist, mis ulatub oluliselt kaugemale vahetult meeleeelunditega tajutust. (Kergandberg ja Sillaots 2006: 173,174)

Ütluste andja võib olla iga isik, kelle kohta on andmeid, et ta võib teada käsitletava teoga seotud fakte ja on võimeline andma õigeid ütlusi.

Fakte on kolm gruppi:

- a. Asjaolud, mida tuleb hinnata materiaalõiguslikust aspektist;
- b. Kuriteo toimepanemist soodustanud asjaolud, mis on kõrvaldatavad ühiskondlike või haldusvahenditega;
- c. Asjaolud, millel ei ole küll eespool toodud tähtsust, kuid mis on vajalikud kahe esimese grupi, st tõendamiseseme kindlakstegemise juures. Olulised on ka muud tõendite kogumiseks ja õigeks hindamiseks vajalikud asjaolud. (Auväärt 1998:4,5)

Ütluste eesmärgid kriminaalmenetluses saavad olla kas tõendid või täiendavate tõendi allikate leidmine.

1.1.1. Ütluste kajastamine

Ülekuulamise, vastastamise, ütluste seostamise olustikuga ja äratundmiseks esitamise tulemuseks saavad olla ütlused, milliste kohustuslikuks talletamise põhimooduseks on nende kajastamine uurimistoimingu protokollis.

Protokoll tuleb koostada objektiivselt, säilitades andmed, mis omavad tähtsust kriminaalasjas ja eesmärgiga kasutada edaspidiselt neid tõendina.

Uurimistoimingu protokollis mõiste on sätestatud KrMS § 146-s:

- a. Protokoll on koostatud uurimis- või muu menetlustoimingu kohta;
- b. Protokoll kajastab toimingu tingimusi, käiku ja tulemusi;
- c. Protokoll on vormistatud masina- või arvutikirjas või selgelt loetavas käekirjas. (Keganberg, Järvet, Ploom, Jaggo 2004: 28)

Kriminaalmenetluse seadustiku § 146 lõige 5 sätestab, et uurimistoimingu protokollis märgitakse uurimistoimingu käik ja tulemused tõendamiseks vajaliku üksikasjalikkusega.

Tõendamiseks vajalik üksikasjalikkus on suhteliselt lai mõiste ja erinevates menetlusstaadiumites võib see varieeruda kitsamaks või laiemaks. See annab menetlejale suure tegutsemisruumi ja tekitab igakordsel ülekuulamisel küsimuse, mida ja kui palju protokollida

Ütluste kajastamise vormid:

- a. Vaba jutustus - Ülekuulatav jutustab uurimist puudutavast sündmusest, vastab täpsustavatele või täiendavatele uurija küsimustele. Kui uurimusainet puudutav on ammendatud, kirjutab uurija saadud ütlused täielikkuse ja loogilisuse põhimõttel. Antud vorm on kõige loomulikum ja levinum kõige rohkem neis situatsioonides, kus ülekuulatav räägib tõtt ja ei sea uurimistoimingu läbiviimisel ette informatsioonilisi barjääre, mida on vaja ületada.
- b. Küsimused ja vastused – kasutatakse enamasti isiku paljastamise eesmärgil, kui ülekuulatav annab valeütlusi ja eriti sel juhul, kui ta muudab mitmekordselt oma ütlusi. Protokollis näeb see välja järgmiselt: alguses fikseeritakse küsimus ja koheselt ülekuulatava vastus. Siinjuures iga vastuse kinnitab ülekuulatav allkirjaga (olles eelnevalt kirja pandu läbi lugenud) Allkirjaga ütluste andja kinnitab, et protokollitud ütlused on tema sõnade järgi kirja pandud. Vastuste allkirjaga kinnitamise eesmärk on

sundimine ülekuulatavat tõsisemalt suhtuma oma vastustesse ja välistada printsiipiaalseid erinevusi vastustes ühele ja samale küsimusele.

- c. Kombineeritud – antud vorm iseloomustab protokollis olevat algset vabajutustust ja järgnevat ülekuulatava vastuseid küsimustele, mis on esitanud uurija. Nende küsimuste eesmärgiks on täpsustada ja detailiseerida ütlusi, aga vahel võivad omada ka taktikalist (paljastavat) tähendust (Pitertsev, Stepanov 2001: 10,11)

Soome politseis eristatakse kahte ütluste kajastamise vormi: Küsimused - vastused ja vabajutustus. Viimast peetakse Soomes probleemsemaks, kuna ütlused võivad liigse ulatuse tõttu laiali valguda. Isegi kõige pikem ja põhjalikum ülekuulamine võib olla puudulik, kuna võivad jääda tuvastama õigusliku poole pealt tähtsad detailid. Samuti ülekuulatava võime mäletada ja jutustada mõjutab liigselt ülekuulamise pikkust. Ülekuulatav annab ütlusi edasi läbi oma mälu ja võimete ning nii võivad tulla ebakvaliteetsed ütlused. Ta räägib, mida on kogunud, tunnetanud või saanud aru. Ülekuulaja peab siis siduma ülekuulatava jutustuse küsimustega, millega spontaanset jutustust täiendatakse kriminaalasjas vajalikuga. (Ellonen, Karstinen, Nykänen 1996: 210, 211)

Ütluste kajastamise protsess on alati seotud küsimuse lahendamisega, millist osa informatsioonist on vaja talletada protokollis. Ülekuulamine võib kesta tunde, aga üleskirjutus võib võtta vaid mõne minuti. Seda seetõttu, kuna uurija fikseerib ainult olulise, mis puudutab ainult kriminaalasja tõendamiseseme asjaolusid: grupeerides ja süstematiseerides ülekuulamisel saadud informatsiooni. Vahel selline uurijapoolne valikuline tegutsemine võib viia kasuliku teabe kaotamiseni, kuna vahel on protokollis kohaselt keeruline või sootuks võimatu taastada tegelik ülekuulamise käik. Et seda ei juhtuks tuleb protokollis koostamisel järgida teatud nõudeid:

1. Protokollis tuleb fikseerida kogu informatsiooni vahetus: küsimused ja vastused ning kajastada kõik ülekuulatavale informatsiooni esitamise faktid (dokumendid, asitõendid).
2. Protokoll ei tohiks fikseerida ainult ülekuulamise kokkuvõtet, ehk lõpliku informatsiooni, vaid kogu uurimistoiminguga käiku ütluste saamiseks.
3. Protokoll peab säilitama ülekuulatava kõne erisused. (Dulov, A., Nesterenko, P. 1971: 93)

Erialakirjandusest võib leida palju taktikalisi juhiseid, kuidas ülekuulamist läbi viia. Soovitatakse jaotada ülekuulamine vabaks jutustuseks ja küsitluseks, kuna vaba jutustus annab enamasti ulatuslikuma ja täpsema ülevaate ning ülekuulata võib anda vabalt jutustades edasi selliseid andmeid, mida menetleja ei oleks osanud küsida. Peale vaba jutustust esitab uurija omapoolsed küsimused, et täita vaba jutustuse lünki, teha andmetes täpsustusi ja kontrollida vaba jutustust. (Kergandberg, Sillaots 2006: 265,266)

Ülekuulamisel jutuksvõetavate teemade ja lahendamist vajavate küsimuste käsitlemise järjekord võib mõnikord kujuneda kaootiliseks või erinevate ülekuulamiste lõikes isepäraseks. Soovitav on, et saadud ütlusi kajastataks protokollis kindlat liigendust järgides. (Krüger 2008:62) Vastasel juhul võib tulemuseks olla mahukas protokoll, kuid sisutühi ja raskesti käsitletav.

Sisekaitseakadeemia õppevahendis „Ülekuulamine kohtueelses menetluses“ soovitatakse ütlusi kajastada järgmises järjestuses:

1. Esmaselt kanda protokoll need andmed, mis võimaldavad hilisemal lugejal kiiresti saada selgust selles, millal ja kus tegu aset leidis ning milles see tegu seisnes: võimalikult täpselt toimumise aeg ja koht; teo toimepanemise asjaolud vähemalt teo esialgset kvalifitseerimist võimaldava selgusega; kes olid sündmuses tegevad isikud ning nende käitumine ning nende käitumisest tekkinud tagajärjed.
2. Järgmisena on vajalik kajastada protokollis üksikasjalikult tundmatute isikute isikukirjeldus ja kõik muud andmed, mis on olulised nende isikute kindlakstegemise ja leidmise seisukohast – keelekasutus, transpordivahendid, lahkumise ja tulemise suund, mahajäänud jälje või esemed, jne.
3. Eraldi lõiguna võiks protokollis olla kajastatud teo toimepanemiseks kasutatud, kuid sündmuskohale mittejäetud esemete, või teo toimepanijate poolt hõivatud asjade loetelu ning kirjeldused. Kui teoga tekitati ka varalist kahju, oleks otstarbekas lisada ka esemete väärtus ja kahjusumma.
4. Seejärel võiksid olla kajastatud andmed, mis ilmestavad protokollis esimeses osas kirjeldatud sündmuse mõningaid asjaolusid ja on ühtlasi olulised isiku käitumise õigusliku tähenduse määratlemiseks. Neid andmeid ei ole otstarbekas eesosas esitatud sündmuse tervikkirjelduse juurde paigutada, kuna seal nad segaksid oma detailsuses sündmuse kulgemise jälgitavust ja tükeldaksid liigselt sündmuse tervikpilti. Need andmed võiksid anda teavet järgmiste asjaolude kohta: millest johtuvalt teab ütluste

andja sündmuse toimumise aega; maastikulise või ruumi olulised elemendid teopaiga või asitõenduslike objektide täpse asukoha määratlemiseks; sündmuskoha tajumise tingimused ja nüansside märkamise asjaolud; mida olulist teab ülekuulataav sündmuseeelsest ja järgsest perioodist jms.

5. Viimases osas peab üles kirjutama esemed, milliste üleandmine ülekuulataava poolt toimub uurimistoimingu käigus. Tavaliselt on tegemist asitõendiväärtust omavate esemetega. Ülekuulataavalt tuleb võtta nende esemete kohta ka ütlused: millist tähendust omab ese uuritava sündmuse seisukohast; millistel asjaoludel sattus ese ülekuulataava valdusesse; mida ülekuulataav teab öelda eset mõjutanud keskkonnafaktorite, nende toime ajalise kestvuse kohta, või selle kohta, kuidas on eset seni käidelnud keegi seda vallanud isikutest või ülekuulataav ise. (Krüger 2008: 62,63)

Tõendi sisule esitatavate nõuete hulka kuulub vajadus säilitada protokollis menetlejale teatavaks saanud teabe adekvaatsus teabe allika suhtes, ehk protokollitud ütlused peavad olema sisult samatähenduslikud ülekuulataava poolt väljaöelduga – see, mida ülekuulataav ütles, on kirja pandud öeldu mõtet moonutamata.

Võimalikult üheselt tuleb püüda teave protokollimisel kirjapandavas tekstis säilitada ülekuulataava sõnakasutust ning lauseehitust, kuna viimaste ebaadekvaatne kajastatus võib ühtlasi tingida ütluste sisulise ebaadekvaatsuse. (Krüger 2008: 65)

Soome politsei ülekuulamise taktika õpikus on märgitud, et ülekuulamisjutustuse võib panna ka kirja katkematuna, milles ülekuulaja kirjutab mina vormis ülekuulataava ütlused. Näiteks: „mina läksin auto juurde ja lõhkusin juhipoelse küljeakna“. Soome politseis soovitati varasemalt kolmanda isiku vormi. Näiteks: „ülekuulataav selgitas, et läks auto juurde ja lõhkus küljeakna kiviga“ Tänapäeval kasutatakse Soomes, nagu ka Eestis, mina vormi. Kui ülekuulamine on kirjutatud mina vormis, siis see annab lugejale kergesti tunnetuse, et ütlused on saadud ülekuulataavalt sõna täpsusega, mida ta tegelikult ju ei ole. Ühes ja samas protokollis ei tohi kasutada mõlemaid vorme, vaid tuleb valida üks nendest. Soovitatavalt ülekuulaja vormistab ütlused mina vormis. Kui ütlustes kasutatakse sõna sõnalt tsitaati, siis see on ka taoliselt vaja märkida jutumärkides.

Ütluste kajastamisel ei tohiks kasutada uudseid ja võõraid sõnu, kuna nende kasutamine võib seada kahtluse alla kogu ülekuulamise protokollis usaldusväarsuse ja tekitada kahtluse, et ülekuulataavale on sõnad nii öelda pistetud suhu ja tema jutustus ei ole tema enda oma.

Politseinikule on igapäevases kasutuses õiguslikud terminid, kuid need ei pruugi olla ülekuulataavale selged ja arusaadavad. Seetõttu ka neid tuleks vältida ülekuulamise protokollis.

Teisalt kui ülekuulatav kasutab erialatermineid, siis peab ülekuulaja paluma tal selgitada või leidma eestikeelsed vasted, et tema jutt oleks arusaadav. Ülekuulamise üleskirjutamisel on vaja teadvustada, et ülekuulamine peab olema ülekuulatava poolt aktsepteeritud ja vormistatud arusaadavas vormis, kuid ei saa unustada peaesmärki – ehk ka kohtunik ja prokurör peavad protokollist aru saama samal moel kui ülekuulatav.

Ütlused peavad olema arusaadavad nii ülekuulatavale, kui ka kohtunikule ja prokurörile. (Ellonen, Karstinen, Nykänen 1996: 210)

Soome eeluurimisseadus ei määratle üksikasjalikult, millises ulatuses on vaja ülekuulamine kirja panna. Seadus tõdeb, et kriminaalasja uurimisel on vaja selgitada kuriteo tehiohud, osalised ning muud süüdistuse otsustamist ja õigusemõistmist vajavad asjaolud. (Ellonen, Karstinen, Nykänen 1996: 209)

Ütluste kajastamisel on tähtis teada, et protokollis üleskirjutatav tõendusteave ei ole mitte ainult menetlejale teadasaamisväärne informatsioon, vaid see teave on teadasaamisväärne kogu õigusemõistmise seisukohast ning ta on määratud lõppkokkuvõttes tervele kogukonnale. (Krüger 2008: 5)

1.1.2. Ütluste talletamine

Ülekuulamise läbiviimisel annavad meile peale ütluste olulist teavet ka ülekuulatava kehakeel ja mittesõnalised hääled.

Mitteverbaalse suhtlemisega (nt rõhutused, pausid või hääletoonid) tõstetakse või vähendatakse öeldu tähtsust. Neid hääletoone ei saa kunagi kirjutada ülekuulamisprotokollis. Räägitud teksti muutmine kirjutatud tekstiks on raskendatud, sest kirjutatu on alati loogilisem, selgem, kergesti jälgitavam ja täpsem. Siiski ei ole võimalik, et ülekuulaja võiks kirjutada jutustuse tähe täpsusega ülesse. Sellist otseteksti, kus oleksid üles kirjutatud kõik rääkija tähelepanekud, kõhklused ja parandused, oleks raske ja ebamugav lugeda. Mida viletsam on ülekuulatava verbaalne võimekus ja tahe sündmuse kirjeldada, seda viletsamalt ja ebatäpsemalt ta sündmuse kajastab. (Ellonen, Karstinen, Nykänen 1996: 209, 210)

Esmalt vaatleme, milline on anglo-ameerika riikide talletamise praktika. Aastaks 2001 oli USA õiguskaitsevaldkonnas suurenenud nõue, et ülekuulamised oleksid audio või videosalvestatud. Tänapäeval ja digitaalkaamerate ning kättesaadavate videokaamerate ajastul, kus politsei igapäeva tööd ja kohtuprotsesse kajastatakse avalikkusele telekanalites

ööpäevaringselt ja mujal massimeedias, kerkib küsimus, miks ülekuulamisi ja ülestunnistusi rutiinselt ei videosalvestata. (Inbau, Reid, Buckley, Jayne 2001:343)

Ameerika Ühendriikides kasutatakse ülekuulamiste videosalvestamist paljudes politseiosakondades vabatahtlikult ja mitmetes osariikides on politseiosakonnad seaduse järgi kohustatud ülekuulamised salvestama. (Talbot 2002)

Illinois oli USA-s esimene osariik, kus nõutakse alates aastast 2004 täielikku eeluurimise videosalvestamist raskete isikuvastaste kuritegude puhul. (Lassiter, Lindberg 2010)

Uus-Ameerika Fondi (*New America Foundation*) vanemteadur Talbot toob oma artiklis välja omapäraseid juhtumid, kus videosalvestamised on aidanud kuritegusid lahendada: Kahtlustatavana kinnipeetud isik väitis ülekuulamisel uurijale, et ta on pime. Kui kahtlustatav jäeti paariks minutiks ülekuulamisruumi üksinda, siis oli videosalvestuselt näha, kuidas ta haaras laualt protokollid ja hakkas seda lugema.

Teine juhtum leidis aset Illinoisi osariigis, kus videosalvestamiste kasutamine oli juba aastaks 2002 saanud rutiinseks. Kahtlustatav, kes oli eitanud korduvalt osalemist naisterahva tapmises, jäeti mõneks ajaks ülekuulamisruumi üksinda. Sel ajal, unustades videokaamera olemasolu, hakkas ülekuulatav laulma: „ding, dong, kuri nõid on surnud...“

Ameerika Ühendriikides läbiviidud uuringus 1993 aastal kinnitas 97 protsenti politseiosakondadest, et videosalvestamine ülekuulamistel on kasulik või mõnevõrra kasulik.

Uuringuga tuvastati, et tänu videosalvestamistele tõusis süüdimõistvate kohtuotsuste arv ja vähendas süüdistusi politsei seaduserikkumiste kohta uurimistoimingute läbiviimisel.

Üks uurimuses osalenud politseiametnik tõdes, et talle meeldib videosalvestamine, kuna see tekitab kohtunike ja vandemeeste usaldust politsei suhtes, teisisõnu „nad saavad vaadata ülekuulamise ruumi“ ja näha „ülekuulajate professionaalsust“ (Talbot 2002)

Austraalias toimusid esimesed ülekuulamiste salvestamised juba 1960-ndatel aastatel, kuid pigem olid need üksikud ja mittereeglipärased. Süstemaatilisemaks muutus salvestamine 80-ndate alguses Viktoria ja Lõuna Austraalia osariigi võimude poolt.

1980-ndate aastate alguses kutsus New South Wales osariigi valitsus kokku komitee kriminaalmenetluse elektroonilise salvestamise uurimiseks. 1984-ndal aastal raporteeris kokkukutsutud komisjon uurimistoimingute audio- ja videosalvestamiste poolt. Peale seda töötati välja kahtlustatavate ülekuulamiste elektroonilise salvestamise programm *ERISP* –

Electronically Recorded interviews with Suspected Person. Programm oli politsei ja prokuratuuri poolt vaadates märkimisväärselt edukas (Dixon 2007:20)

William A. Geller viis 1993-ndal aastal läbi USA riiklikus justiitsinstituudis *National Institute of Justice* läbi uuringu videotehnoloogia kasutamise kohta kahtlustatavate ülekuulamistel.

Uuringu tulemuste toodi välja järgmised vastuargumendid ülekuulamiste lindistamistele:

- a. ülekuulatavad kardavad rääkida kaamera ees, kuna kohtus on siis kuulda ja näha iga nendepoolne detail.
- b. tehnoloogia soetamine ja ülalpidamine ning ruumide salvestamiseks kohandamine on kulukas.

Uuringu kokkuvõttes leiti, et et salvestuse kasutamine teenib justiitsüsteemi kolme eesmärki: efektiivsus, ökonoomsus, seaduslikkus. (Videotaping... 15.03.2011)

Nõukogude Liidus 1971. aastal välja antud uurimise taktika käsiraamat soovitab võimalusel ülekuulamisi lindistada või stenografeerida. Stenografeerimise eeliseks loetakse suurenevat infovahetust, mis talletatakse protokollis ning lühenevat ülekuulamise aega (ei ole vaja täiendavat aega ülekuulamise talletamiseks – seda teostab stenografist). Helisalvestusega kindlustatakse mitte ainult täielikkus ja täpsus, vaid antakse edasi ka emotsionaalsus ülekuulamise keskkonnast, mis võimaldab õigesti hinnata saadud ütlusi. Helisalvestuse kasutamine otsustatakse konkreetsel juhul lähtudes kriminaalasja iseloomust ja ülekuulatava isiku iseärasustest. Salvestama peab kogu uurimistoimingut tervikuna, mitte selle üksikut osa või osiseid. Eelnevalt peab ülekuulatavat teavitama, et lisaks protokollile toimub ka uurimistoimingu salvestamine. Helisalvestust tuleb peale uurimistoimingu läbiviimist taasesitada, mis ka kajastatakse protokollis, kuhu pannakse kirja ka ülekuulatava avaldus helisalvestuse kasutamise osas. (Dulov, A., Nesterenko, P. 1971: 94) Käesoleva töö autori arvates ei ole tänapäeval stenografeerimine otstarbekas, kuna kaasaegne tehnoloogia võimaldab kasutada efektiivsemaid mooduseid.

Eelnimetatud käsiraamatus soovitatakse audio salvestada ülekuulamised järgnevatel juhtudel:

- a. Alaealise ülekuulamine;
- b. Raskelt haigete või vigastatute ülekuulamine (ka teised autorid soovivad šokis või ärritunud kannatanu ülekuulamine edasi lükata või korraldada nendega lühike ülekuulamine koos audio- videosalvestamisega (Konovalov, V., Aivazova, O. 2007));
- c. Kahtlustatava või süüdistatava ülestunnistuse fikseerimisel, eesmärgiga säilitada võimalikult vahetu ülekuulamise käigu kajastamine;

- d. Taktikaline samm saamaks tõeseid ütlusi. Tõendite esitamine kasvava jõuga mõjub ülekuulatavale psühholoogiliselt. Ta hakkab oma positsioonis kahtlema ja viib ta täielike ja õigete ütlusteni. Helisalvestamise taasesitamine tunnistajate või kaasosaliste puhul tekitab suurema efekti võrreldes protokolliga ettelugemisega. Helisalvestuse taasesitamine paljastavate tõendite reas peab olema tunnistajate ja teiste isikute protokollide järel;
- e. Helisalvestuse taasesitamiseks kohtus. Kui on põhjust oletada, et ülekuulata hakkab kohtus ütlusi muutma või keeldub ütluste andmisest või ei ilmu kohtusse ütlusi andma. Kohus saaks uurimistoimingul helisalvestuse taasesitamisel anda ütlustele õige hinnangu. (Duloy, A., Nesterenko, P. 1971: 94, 95)

Järgnevalt heidame pilgu Põhjala riikide ütluste talletamise praktikale. Soomes ennustatakse, et lähiajal muutub ülekuulatavate hääle ja pildi salvestamine levinumaks, mis on kindlasti hea, sest ülekuulamise olukord talletatakse salvestatuna just sellisena, nagu see aset leidis. Kirjalik protokoll võrrelduna salvestatud ülekuulamisega on väga tõhus vahend, sest salvestatud materjal on autentne, täpne ja samuti saab fikseeritud ülekuulatava mitteverbaalne käitumine. Uurimistoimingute salvestised on ka õiguskaitseasutuse ja ülekuulaja kaitse, kui esitatakse kaebus ülekuulamise ebaseadusliku kulgemise kohta. Salvestuste taasesitamisel võib alati näha, kuidas ülekuulamine tegelikkuses toimus. Mõistagi tuleb salvestustehnikat kasutada selliselt, et personal oleks välja õpetatud ja oleks olemas ka vastav tehnika. (Ellonen, Karstinen, Nykänen 1996: 213) Mõistagi ei ole salvestamine mingisugune imerohi menetlejate võimalike ebaseaduslike vahendite suhtes, sest videosalvestusest võib olla näha, et ütluste andmine on vabatahtlik, kuid see ei näita siiski seda, mis toimus enne ülekuulamist. Alati võib jääda küsimus, mida kahtlustatav ütles väljaspool ülekuulamise ruumi või kuidas ta jõudis ülestunnistuse andmiseni.

Siinkohal on kohane rõhutada, et ka piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa komitee (CPT) leiab, et ülekuulamise elektrooniline salvestamine (audio- ja/või videotehniline) on tõhus tagatis vahialuste väärkohtlemise vastu. Üha rohkem riike kaalub vastavate süsteemide sisseseadmist. See tagab ülekuulamise täieliku ja autentse salvestamise, hõlbustades suuresti kõigi väärkohtlemist käsitlevate kaebuste uurimist. Salvestamine on nii politsei väärkoheldud isikute kui ka politseiametnike huvides, keda võidakse alusetult süüdistada, et nad on ülekuulatavaid füüsiliselt väärkohelnud või avaldanud neile psühholoogilist survet. Politsei ülekuulamise elektrooniline salvestamine vähendab ka ohtu, et süüalune võiks hiljem mõnda ülestunnistust eitada. (CPT standardid. Üldaruannete põhilised osatekstitid 2007)

Videosalvestamise ohud:

- a. Kui kogu protsessi ei salvestata, võivad ütlused olla läbimängitud ja mitte usaldusväärsed;
- b. Uurimistoimingu tulemuste valetõlgendamine nende isikute poolt, kes hindavad üle oma oskust avastada kahtlustava kehakeele järgi pettust;
- c. Salvestamist ei tohi ülehinnata - võib olla hea tööriist, aga ta peab olema üks osa laiemast menetluse protsessist. (Dixon 2007: 263)

1.2. Uurimistoimingud, mille käigus antakse ütlusi

Uurimistoimingu taktika ülesandeks on seaduslikkuse kõrvalekaldumatu järgimise ja vastutegutsemise tingimustes tagada uurimistoiminguga tõendite kogumise maksimaalne efektiivsus.

Uurimistoimingute taktikal on oma kindel struktuur, milles iga alamsüsteem kujutab endast teatud staadiumi või etappi.

Oma järjestuses on need staadiumid järgmised:

1. Uurimistoimingu ettevalmistamine;
2. Uurimistoimingu rakendamine;
3. Uurimistoimingu sisuline läbiviimine;
4. Uurimistoimingu läbiviimise tingimuste, käigu ja tulemuste talletamine;
5. Saadud tulemuste hindamine, tulemuste tähenduse ja asukoha määratlemine selle kriminaalasja tõenduslikku tähendust omava informatsiooni süsteemis. (Öpik 2008:8)

Käesolevas lõputöös uurime uurimistoimingu neljanda staadiumi ühte osa – tingimuste, käigu ja tulemuste talletamist.

Kriminaalmenetluse sisu on eri liiki menetlustoimingud, sealhulgas ka need, mille eesmärk on tõendamiseseme asjaolude selgitamiseks vajaliku tõendusteabe kogumine.

Uurimistoiming on kohtueelse menetleja tegevus tõendamiseseme asjaolude kohta tõendusteabe vahetul kogumisel. (Lindmäe 1995: 7)

Seadusandja nimetab uurimistoimingut üheks menetlustoiminguks, nagu ka ekspertiisi, revisjoni või auditi, dokumendina või asitõendina kasutatava esemelise objekti väljanõudmist või esitamist, jälitustoimingut. Uurimistoiming erineb teistest menetlustoimingutest eelkõige seetõttu, et uurimistoimingule ei eelne üldjuhul korraldava iseloomuga menetlusotsust (välja

arvatud läbiotsimine) ja uurimistoimingu läbiviimisel kogub menetleja tõendi vahetult. (Öpik 2008: 6)

Uurimistoimingute liigid on:

1. Ülekuulamine
2. Vastastamine
3. Ütluste seostamine olustikuga
4. Äratundmiseks esitamine
5. Vaatlus
6. Võetus
7. Läbiotsimine
8. Uurimiseksperiment

Uurimistoimingule allutatud isikud on kahtlustatav, kannatanu ja tunnistaja.

Ütlusi võetakse nelja esimese uurimistoimingu läbiviimisel: ülekuulamisel, vastastamisel, ütluste seostamisel olustikuga, äratundmiseks esitamine. (Lindmäe 1995: 8)

1.2.1. Ülekuulamine

Ülekuulamine on töö, mis nõuab mitmekülgeid suhtlemisoskusi. Pelgalt diskussioonioskusest eduka ülekuulamise läbiviimisel ei ole piisa - ülekuulaja peab oskama ka protokoll koostada. Ülekuulatava jutust parima välja võtmine ja edasi andmine. Ei piisa ainult süü ülestunnistamisest ja eriti detailse ülekuulamise saavutamisest, kui ülekuulaja ei oska neist vormistada asjalikku ülekuulamisprotokoll. Ülekuulamise protokollimine on väga laiapõhjaline tegevus.

Ülekuulamise protokoll kirjutamine nõuab peale teksti kirjutamise oskuse ka teksti käsitusprogrammi käsitlemise oskust. Kui ülekuulaja ei valda tehnilisi abivahendeid, siis ta keskendub liigselt tekstitöötlusprogrammi käsitlemisele ja viibib eemal ülekuulamise asjassepuutuvast jälgimisest ja olukorra juhtimisest, ehk tema tähelepanu ei ole kontsentreeritud eesmärgi saavutamisele. Kui ülekuulaja põhitähelepanu on tekstitöötlusprogrammil, on see sama, kui jalgpalli mängija jälgiks oma jalgu ja unustaks ümbritseva.

Ülekuulamise protokoll vormistamisel on tähtis meeles pidada toimingu peaesmärk ütluste kohtukõlblikkus ning teisest küljest peab pürgima selleni, et saada võimalikult täpseid ütlusi. (Ellonen, Karstinen, Nykänen 1996: 209)

Ülekuulamine on uurimistoiming, mille eesmärk on saada kriminaalmenetluse seaduse sätteid ning menetlustaktika nõudeid ja soovitusi järgides tunnistajalt, kannatanult või kahtlustatavalt tõendamiseseme asjaolude kohta ütlusi tema vabas jutustuses ja vastustes uurija küsimustele.

Ülekuulamise peamiseks eesmärgiks on saada tõeseid ütlusi. Talletatuna ülekuulamisprotokollis, samuti muul kriminaalmenetluse seaduses sätestatud viisil, on ütlused kriminaalasjas tõendid. (Lindmäe 1995: 21)

Ülekuulamise juures on ülekuulataval õigus kanda ütlused protokollis omakäeliselt. (KrMS §§ 68 lg 1; 74 lg 4);

Ülekuulamise läbiviimisel on tähtis meeles pidada, millise otstarbel võib seda menetlustoimingut läbi viia:

Inimese asetamine ülekuulamissituatsiooni ja tema allutamine ülekuulamisprotseduurile võib toimuda vaid juhtumeil, mil selle inimese mälu olevaid teadmisi on tarvilik teada saada tõendusteabe kogumiseks ning kahtlustatavat õigustavate ja süüdistavate asjaolude selgitamiseks. (Krüger 2008: 5)

Vastavalt menetlusseisundile eristatakse:

- a. Tunnistaja ülekuulamine
- b. Kannatanu ülekuulamine
- c. Kahtlustatava ülekuulamine

Kriminaalmenetluses kuulatakse vajadusel üle ka ekspert, eesmärgiga ekspertiisiakti või ekspertiisi tegemisest keeldumise akti sisu selgitamine või täiendamine. Selgitused ja täiendused ei ole ütlused, neid vajatakse vaid ekspertiisijärelduste kontrollimisel ja hindamisel. (Lindmäe 1995: 21)

Kriminaalmenetluse seadustikust lähtuvalt ei ole eksperdi ütluste kujunemine ja olemus võrreldavad kahtlustatava, tunnistaja või kannatanu ütlustega: need on niivõrd erinevad, et nende kõrvuti esitamine KrMS § 63 lõikes 1 ei ole põhjendatud. (Lindmäe 2003) Seetõttu ei käsitle me eksperdi ülekuulamist uurimistoiminguna.

Tunnistaja ülekuulamine

Juba eelmise sajandi alguse seadusandlus sätestas, et tunnistajaks saab olla vaid füüsiline isik, tunnistajad on enamasti sündmuse juhuslikud pealtnägijad või kuuljad. Tunnistaja ütlusi nimetati sel ajal tunnistaja öeldiseks. (Räägo 1937: 227,228)

KrMS § 66 lg 1 sätestab, et tunnistaja on füüsiline isik, kes võib teada tõendamiseseme asjaolusid.

Tunnistaja ülekuulamisi esineb õigusmenetluses kõige sagedamini. Sageli on tunnistaja ütlused kriminaalasjade ainsad tõendid. Nende hulgas on omakorda eriti olulised tunnistaja-pealtnägijate ütlused. Reeglina on tunnistajateks isikud, kes on süüdistatava, kahtlustatava või kannatanu tuttavad, on nendega kas tööalastes või olustikulistes suhetes. (Auväärt 1998: 5)

Alaealise tunnistaja ülekuulamine

Alaealise tunnistaja ülekuulamine kriminaalmenetluses erineb suuresti täiskasvanu ülekuulamisest. Seetõttu on otstarbekas käesolevas töös välja tuua alaealiste ja täiskasvanute tunnistajate ülekuulamise mõningad erisätted.

Kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku § 70 sätestab, et alla neljateistaastane tunnistaja kuulatakse üle lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi osavõtul. Vanema kui neljateistaastase alaealise ülekuulamisele võib menetleja kaasata lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi.

Kriminaalmenetluse seadustiku muudatusega, mis jõustub 05.04.2011, täiendatakse §-ga 291¹, mis reguleerib alaealise poolt kohtueelses menetluses antud ütluste tõendina kasutamise erisusi. Seaduse muudatuse kohaselt võib kohus kohtumenetluse poole taotlusel jätta alaealise kohtusse kutsumata ja lubada tõendina esitada alaealise poolt kohtueelses menetluses antud ütlusi, kui need on videosalvestatud ning kaitsjal on olnud küllaldane võimalus esitada tunnistajale kohtueelses menetluses küsimusi tõendamiseseme asjaolude kohta, kui tunnistaja on noorem kui kümneaastane ja korduv ülekuulamine võib mõjuda kahjulikult tema psüühikale, tunnistaja on noorem kui neljateistaastane ning ülekuulamine puudutab vägivallaga või seksuaalsusega seotud asjaolusid.

Kui kohus leiab, et alaealist on vaja täiendavate asjaolude kohta küsitleda, siis võib ta küsitleda tunnistajat ise omal algatusel või kohtumenetluse poolte koostatud kirjalike küsimuste alusel. (Kriminaalmenetluse ... 14.03.2011)

Kannatanu ülekuulamine

Kannatanu on füüsiline või juriidiline isik, kellele on kuriteoga või süüvõimetu isiku poolt õigusvastase teoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalselt kahju. Menetlustoimingus kohaldatakse kannatanule tunnistaja kohta sätestatud. (KrMS)

Kannatanu eripära tunnistajast on järgnevas:

- Tegemist on asjast huvitatu ütlustega. Seda tuleb arvestada ütluste hindamisel, kuid see ei õigusta valetamist;
- Kohtuistungil tuleb arvestada, et kannatanu on tutvunud toimikuga ja tema ütlused kohtus võivad olla sellest mõjutatud;
- Lisaks sellele, et kannatanu allub kohtus risküsitlusele, on tal kohtumenetluse poolena ka endal tunnistajate risküsitlemise õigus. (Kergandberg, Järvet, Ploom ja Jaggo 2004:18)

Kahtlustatava ülekuulamine

KrMS § 33 sätestab, et kahtlustatav on isik, kes on kuriteos kahtlustatavana kinni peetud, või isik, keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja kes on allutatud menetlustoimingule.

Erinevalt tunnistajast ja kannatanust ei vastuta kahtlustav ütluse andmisest keeldumise ja valeütluste andmise eest. (Kergandberg, Järvet, Ploom ja Jaggo 2004:18)

Oma olemuselt ei erine kahtlustatava ütlused kui tõendid tunnistajate ütlustest ja eripära tuleneb vaid kahtlustatava ja süüdistatava menetlusseisundi erinevusest ning puudutab pigem ütluste hindamist. (Kergandberg ja Sillaots 2006: 183)

Kahtlustatava ülekuulamine algab alati küsimusega, kas ta on toime pannud kuriteo, milles teda kahtlustatakse. Seejärel tehakse kahtlustatavale ettepanek anda vabalt vabalt jutustades ütlusi kahtluse aluseks oleva kuriteo asjaolude kohta. (KrMS)

1.2.2. Vastastamine

Vastastamine on uurimistoiming, mille toimetamisel küsitletakse kriminaalmenetluse seaduse sätteid ning menetlustaktika soovitusi ja nõudeid järgides kahte varem ülekuulatud isikut. Vastastamise eesmärk on selgitada isikute ütlustes ilmnenu olulise vastuolu põhjused ja saada tõendamiseseme asjaolude kohta uusi ütlusi.

Oma laadilt on vastastamine ülekuulamisele lähedane, kuid siiski iseseisev uurimistoiming.

Vastastamisel arvestatakse seda, et valeütlusi andnud isikut mõjutab teine vastastatav, kes on teadlik tema ütluste alusetusest ning on ise varem kõnelnud ülekuulamisel tõtt. (Lindmäe 1995: 63)

Vastavalt KrMS § 77 lõikes 1 sätestatule võib vastastamist läbi viia vaid siis, kui ütlustes ilmnenu vastuolusid ei ole võimalik muul viisil kõrvaldada.

Vastastamisel esitatakse vastastavatele järjestikku küsimusi asjaolu kohta, milles vastuolu ilmneb. Samuti võivad vastastatavad uurimisasutuse ametniku loal ja tema kaudu esitada teineteisele ütlustes ilmnevate vastuolude kohta küsimusi. (KrMS § 77 lg 2,4)

Vastuolu lahendamiseks on vajalik küsimused esitada nii, et nendest nähtuks, millise konkreetse asjaolu kohta tuleb vastastataval ütlusi anda.

Vastastamisel ei ole uurija ainult selleks, et esitada küsimusi ja protokollida saadud vastused. Kui vastastamisel antud ütlus erineb oma sisult selle isiku poolt varem antud ütlusest, võib uurija avaldada varasema ütluse või esitada ülekuulamise **salvestuse**. Seda aga alles pärast vastuollu puutuvate küsimuste osas toimunud vastastamist ja vastastamisel antud ütluste protokollimist. (Lindmäe 1995: 66)

Menetleja peab tagama, et vastastamise ajal ei saaks vastandatavad mõjutada üksteist. Näiteks püütakse teise mõjutamiseks temaga vesteldes äratada enda vastu kaastunnet ja kutsuda esile heatahtlikkust või siis vastupidiselt teist poolt otsesõnu ähvardada. Selline käitumine võib rikkuda uurimistoimingu eesmärgi ja hoopis varasemalt tõtt rääkinud isik hakkab valetama. (Lindmäe 1995: 66,67) Samuti pea jälgima, et vastastatavad ei vahetaks ülekuulamise eseme kohta infot väljaspool ütluste andmist. Tõkestama peab ähvardusi, sõimamist ja solvanguid. (Kergandberg, Sillaots 2006: 275) Sellise tegevuse tõkestamise heaks mooduseks on kogu uurimistoimingu videosalvestamine, kuna vastastatavaid distsiplineerib teadmine, et kogu nende tegevust on hiljem võimalik taasesitada.

Peale uurija küsimuste esitamist võivad ka vastastatavad esitada uurija loal ja tema vahendusel üksteisele küsimusi. Vajadusel sõnastab menetleja küsimuse ümber. Menetleja ei tohi lubada suunavaid ja kõrvaliste küsimuste esitamist. (Lindmäe 1995: 67)

Vastastamine protokollitakse küsimuste ja vastuste kaupa ajalises järjekorras. See võimaldab vastastamisel saadud vastused kanda protokollis täpselt ja täielikult.

Vastastamisprotokollis kõrval võidakse uurimistoiming ka heli- või videosalvestada. Helisalvestuse kvaliteedi tagamiseks tuleb vastastataval nõuda, et nad uurimistoimingu teostamise ajal ei räägiks korraga. (Lindmäe 1995: 68)

1.2.3. Ütluste seostamine olustikuga

Ütluste seostamine olustikuga on uurimistoiming, mille puhul uurija, järgides kriminaalmenetluse sätteid ning menetlustaktika nõudeid ja soovitusi, laseb varem ülekuulatud kahtlustatavalt, tunnistajal või kannatanul selgitada ja täpsustada

kuriteosündmusse puutuvaid asjaolusid kohapeal ning seostada oma ütlused sündmuskoha olustikuga.

Ütlustest lähtuvalt uuritakse kohapealset olustikku, kogumaks tõendamisel vajalikke vaatlusandmeid, avastamaks ja talletamaks kuriteojälgi ja võtmaks ära kriminaalasjas asitõenditena kasutatavaid esemeid. (Lindmäe 1995: 69)

Ütluste seostamisel olustikuga tuleb teha eelnevalt ülekuulatud kahtlustatavale, süüdistatavale, kannatanule või tunnistajale ettepanek selgitada ja täpsustada kuriteosündmusse puutuvaid asjaolusid kohapeal ja seostada ütlused sündmuskoha olustikuga. (KrMS § 79 lg 1) Seadusandja tahe on selle uurimistoimingu juures, et adekvaatsuse eesmärgil kajastataks isiku ütlusi vaba jutustuse, mitte küsimus-vastus vormis.

Selles uurimistoimingu põimuvad omavahel ülekuulamisele ja vaatlusele iseloomulikud tunnused. Koos muude, üksnes sellele uurimistoimingutele iseloomulike tunnustega moodustavad nad uue kvaliteedi. Järelikult ütluste seostamisel olustikuga saadud tõendusteave pärineb kaksikallikast – kahtlustatava, tunnistaja või kannatanu ütlused ning sündmuskoha olustik. (Lindmäe 1991: 5,6)

Ütluste ja olustiku seostamise tingimuste, käigu ja tulemuste talletamise isepära tuleneb selle uurimistoimingu sisust: vajalik on fikseerida kahesugust erinevat liiki teavet – ütlusi ja vaatlusandmeid.

Sellise tõendusteabe vajaliku täpsuse ja täielikkusega talletamiseks on otstarbekaks lisaks uurimistoimingu protokollile kasutada täiendmooduseid – uurimistoimingu käik ja tulemused fotografeerida, audio- ja videosalvestada, joonistada skeem või plaan. (Lindmäe 1991: 25)

Ütluste ja olustiku seostamise eripära arvestades on menetlejal küllaltki raske teha kohapeal märkmeid protokollile jaoks, kindlustamaks, et selle uurimistoimingu käik, tingimused ja tulemused talletatakse vajaliku täielikkuse ja täpsusega. Seetõttu on heli- või audiosalvestus vajalik täielikkuse ja täpsuse saavutamiseks. Salvestusest ei ole vaja teha stenogrammi, vaid protokollile peab kandma vaid vajalik osa. (Lindmäe 1991:38)

1.2.4. Äratundmiseks esitamine

Äratundmiseks esitamine on uurimistoiming, mille toimetamisel äratundmist võimaldavate tunnuste ja tajumistingimuste osas eelnevalt ülekuulatud kahtlustatav, kannatanu või tunnistaja mälu järgi võrdleb talle vastavalt kriminaalmenetluse seaduse sätetele ning menetlustaktika nõuetele ja soovitudele esitatud objekti tunnuseid tema poolt varem tajutud

kuriteosündmusse puutuva objekti tunnustega ning teeb järelduse objekti samasusest, sarnasusest või erinevusest.

Äratundmiseks esitamise sisuks on identifitseerimine, kus identifitseeritavaks jäljeks on äratundja teadvuses säilinud mälu kujutus varem tajutud objektist. (Lindmäe 1991: 88)

Äratundja järelduste objektiivseks kontrollimiseks ja hindamiseks, tuleb äratundja eelnevalt üle kuulata äratundmist võimaldavate tunnuste ja tajumistingimuste suhtes. (Lindmäe 1991: 88,89)

Äratundmiseks esitamisel tehakse kõigepealt äratundjale ettepanek vaadata talle esitatud objekti või objekte ja selgitada, kas ta tunneb uuritava sündmusega seotud objekti ära ning kas ta nendib selle sarnasust teiste objektidega või erinevust nendest. Protokollis kajastatakse tunnused, mille järgi äratundja objekti ära tundis. (KrMS §§ 81 lg 6; 82 lg p 4,5)

Äratundja väited talletatakse protokollis võimalikult sõna-sõnalt ainsuse kolmandas isikus. Äratundmise protokollist peab ilmnema, millise objekti äratundja ära tundis või millise sarnasust kinnitas, milline on selle objekti seos kuriteosündmusega ning millistele tunnustele ta oma järelduse rajas. (Lindmäe 1991: 100)

Äratundmiseks esitamise puhul on esitatud objektide grupi või üksikobjekti pildistamine või videosalvestamine kohustuslik talletamisviis. Kui eelnenud ülekuulamisel viitas äratundja muude tunnuste kõrval kõne või kõnnaku iseärasustele, on otstarbekas uurimistoimingu tingimused, käik ja tulemused videosalvestada. (Lindmäe 1991: 100,101)

1.3. Kohtueelsete ütluste deponeerimine

Ütluste deponeerimine tähendab isiku ülekuulamist kohtueelses menetluses eeluurimiskohtuniku juures risküsitluse reeglite kohaselt, eesmärgiga ütlusi hilisemalt kasutada tõendina kohtumenetluses. (Lang 2009)

Ütluste deponeerimine annab võimaluse fikseerida tunnistaja ütlusi võistleva menetluse nõudeid silmas pidades kohtu ees juba kohtueelse menetluse käigus. Ütluste deponeerimine tõhustab kohtumenetlust, parandab süüdistatava kaitseõiguse tagamise võimalusi ja varustab kohut kvaliteetsemate tõenditega õiglase lahendi tegemiseks. (Rahno 2009)

27.01.2011 vastu võetud kriminaalmenetluse seadustiku muudatus oli tingitud sellest, et olukorras, kus kohtueelses menetluses saadud ütlusi on lubatud risküsitluse asemel kasutada vaid väga piiratud juhtudel, kuid samas tunnistajate kohtusse toimetamisega on sageli probleeme, oli vajadus mingit liiki eeltõendamismenetluse järgi, mille käigus tunnistajate

ülekuulamine tekitaks automaatselt kohtukõlbliku iseseisva tõendusjõuga tõendi juhuks, kui tunnistajat põhiprotsessile ei õnnestu toimetada. (Rahno 2009)

Kriminaalmenetluse seadustiku muudatus muudab selle olukorra ja prokuratuur, kahtlustatav või kaitsja võivad taotleda, et eeluurimiskohtuniku juures kuulataks üle võimalik tunnistaja kriminaalmenetluses, kui see puudutab:

- tahtlikku kuritegu
- mille eest on ette nähtud karistusena vähemalt kuni kolm aastat vangistust.

Kohus rahuldab taotluse, kui tunnistaja hilisem ülekuulamine kriminaalasja kohtulikul arutamisel võib osutada võimatuks või tunnistajat võidakse mõjutada valeütlusi andma. See tähendab, et kui tunnistaja kohtusse ei ilmu (mida paraku juhtub vägagi tihti) või on teda järsku tabanud „amneesia“ (näiteks on temaga manipuleeritud), lähevad tõendina arvesse kohtueelses menetluses antud ütlused. (Kriminaalmenetluse ... 14.03.2011)

Tunnistaja ülekuulamisele eeluurimiskohtuniku juures kutsutakse prokurör, kaitsja, kahtlustatav ja tunnistaja. Kahtlustatav jäetakse ülekuulamisele kutsumata tunnistaja või prokuratuuri taotlusel, kui kahtlustatava ülekuulamisel viibimine ohustab tunnistaja turvalisust. Tunnistaja ülekuulamisel järgitakse risküsitluse reegleid. (Rahno 2009)

Deponeerimise teel saadud ütlused on tunnistaja kättesaamatuse korral automaatselt kasutatavad tõendina kohtumenetluses, nagu oleks risküsitlus toimunud mitte eeluurimisel, vaid kohtus. Et tunnistaja ütluste deponeerimine eeluurimiskohtuniku juures ei muutuks universaalseks ning oleks teostatav ka olemasolevat ressursi arvestades, sisaldab säte eelpool nimetatud piiranguid, millal võib ütlusi deponeerida. (Rahno 2009)

Inglismaal annavad mitmed õigusaktid aluse menetlusväliselt kohtus deponeeritud ütluste tõendina avaldamiseks kohtus ja näevad juba mõnda aega ette võimaluse deponeerida prokuröri tõendeid kohtus ning kasutada selliselt saadud ütlusi hilisemas võistlevas menetluses võrdselt teiste tõenditega (väljaspool kuulduste keelu reeglit), olenemata sellest, kas tunnistaja hilisemale kohtuistungile ilmus või mitte.

Norras on lubatud avaldada tunnistaja poolt kohtueelses menetluses antud ütlused, kui kohtuülekuulamine on võimatu või liigselt koormav. Selliselt avaldatud ütlused on iseseisva tõendusliku jõuga. Kuulduste keelamise reeglit Norra kriminaalmenetluse seadustik ei tunne. Küll aga tunneb ka Norra seadusandlus tunnistajate ülekuulamist kohtus tõendite tagamiseks,

mida vastavalt Norra KrMS §-le 270 võib taotleda nii prokuratuur kui kaitse. Selline kohtulik tunnistaja kuulamine toimub protsessi pidavas kohtus eelmenetluse korras.

Lapsealiste tunnistajate jaoks on Norra kriminaalmenetluse seadustiku § 298 kohaselt võimalus kohtus ütluste andmine asendada kohtueelses menetluses antud ütluste heli- või videosalvestise ettemängimisega. (Rahno 2009)

2. UURIMISMEETODID JA VALIM

Empiirilistes uuringutes kasutatakse paljusid uurimismeetodeid ja uurija ülesanne on otsustada, milline meetod kindlustab usaldusväärsed andmed. Uurimismeetodi määravad peamiselt uuritav probleem ning uurija kasutuses olev aeg ja raha ning inimjõud. (Pullat 2008:68)

Käesoleva lõputöö autor kasutas käesolevas lõputöös uuringu läbiviimiseks ankeetküsitlust, ekspertintervjuud ja Põhja prefektuuri korruptsioonikuritegude-, majanduskuritegude- ja organiseeritud- ja raskete kuritegude talituste kriminaalasjade vaatlust.

Ekspertintervjuude läbiviimise eesmärgiks oli teada saada uurimisjuhtide ja prokuröride, kui kontrollijate ja nõu tarbijate arvamust, et jõuda uurimuse tulemuseks olevate järeldusteni. Kriminaalasjade vaatlusega ja ankeetküsitlustega sooviti tuvastada, kuidas toimib ütluste kajastamine ja talletamine uurimistoimingutes tänasel päeval.

2.1. Ankeetküsitlus

Käesoleva uurimustöö eesmärkide saavutamiseks viis autor läbi ankeetküsitluse, mis koosnes kaheksateistkümnest küsimusest ja lisaks oli jäetud vastajatele võimalus anda omapoolseid kommentaare.

Ankeetküsitlusel on uurimistöös omad puudused:

- 1) vastajad ei pruugi uurimusse tõsiselt suhtuda ja vastata hoolikalt ja ausalt;
- 2) vastamata jäänud küsimuste hulk võib kujuneda suureks;
- 3) pole selge, kui õnnestunuks vastaja esitatud vastusevariante peab, küsimuste valesti mõistmist on raske avastada (Hirsjärvi jt 2005:182)

Vaatamata küsitluseviisi puudustele, pidas lõputöö autor seda uurimismeetodit sobivamaks, et teada saada, kuidas toimib Põhja prefektuuris uurimistoimingutes võetavate ütluste kajastamine ja talletamine tänasel päeval.

2.2. Ekspertintervjuu

Empiirilises uuringus kogutakse andmeid muuhulgas ekspertintervjuude abil. Ekspertintervjuu on tähelepanuväärne andmekogumismeetod, kuna intervjuueeritavad on uuritavat nähtust vahetult kogenud. (Klofstad 2005: 359; ref Pullat 2008:69)

Tom Wengraf defineerib intervjuud: „konversatsioonilist näost näkku (*face-to face*) interaktsiooni tüüpi, mille eesmärk on parem teadmine“. (Kalekin-Fishman 2002; ref Pullat 2008: 69) Eksperdid kaasatakse uuringusse kui huvipakkuva valdkonna tunnustatud asjatundjad. Neilt saadud andmed täidavad tühimikud, parandavad vigu ja näitavad asjaolusid uues valguses. Maurice Duverger soovitab, et intervjuueeritav tunneks intervjuueerijat. (Duverger 1967: 179,180; ref Pullat 2008: 69) Kõik lõputöö autori poolt intervjuueeritavad olidki suurte kogemustega ja staažikad töötajad.

Lõputöö autor koostas intervjuueeritavate valimi Põhja ringkonnaprokuratuuri ja Riigiprokuratuuri prokuröride seas, keda ta tundis ja oli tööalaselt kokku puutunud. Samuti oli intervjuueerijal olemas hea läbisaamine Põhja prefektuuri uurimise- ja talituse juhtidega, kellelt võeti teemakohased arvamused. Põhja ringkonnaprokuratuuri prokuröride seast osalesid intervjuus üks majanduskuritegudega tegelev prokurör ja üks alaealiste kuritegudega tegelev prokurör. Riigiprokuratuurist intervjuueeriti ühte prokuröri. Põhja prefektuuris viidi läbi intervjuud organiseeritud- ja raskete kuritegude-, majanduskuritegude- ja korrupsioonikuritegude talituste juhtide ja uurimisjuhtidega.

2.3. Kriminaalasjade vaatlus

Vahetu uurimisobjektide vaatlus annab uurijale kõige objektiivsema nägemuse uuritavast, võimaldab jõuda eesmärgistatud tulemusteni ja teha õigeid järeldusi.

Käesoleva lõputöö autor vaatles Põhja prefektuuri kriminaalbüroo eelnimetatud kesktalituste menetluses olnud ja olevaid kriminaalasju. Kriminaalasjad valiti objektiivsuse eesmärgil välja juhuslikkuse printsiibil.

Enamasti osutusid valituks ülekuulamise protokollid, kuna ülekuulamine on enim levinud menetlustoiming ning valimisse sattunud kriminaalasjades oli vähe teostatud vastastamisi, äratundmiseks esitamisi ja ütluste seostamisi olustikuga. Vaatlust aitasid läbi viia korrupsioonikuritegude talituse, majanduskuritegude talituse ja organiseeritud ja raskete kuritegude talituse uurimisjuhid. Mõne kriminaalasja ülekuulamisprotokolli vaatlusel tekkinud küsimuse lahendas lõputöö autor koos kriminaalasja menetlejaga.

3. UURIMISE TULEMUSED JA JÄRELDUSED

3.1. Ankeetküsitlus

Ankeetküsitlus viidi läbi 2011 aasta märtsi viimasel nädal. Ankeedid saadeti 65-le vastajale elektronposti vahendusel. Täidetud ankeete laekus tagasi 22. Vähese vastamise aktiivsuse põhjuseks võis olla suur töökoormus.

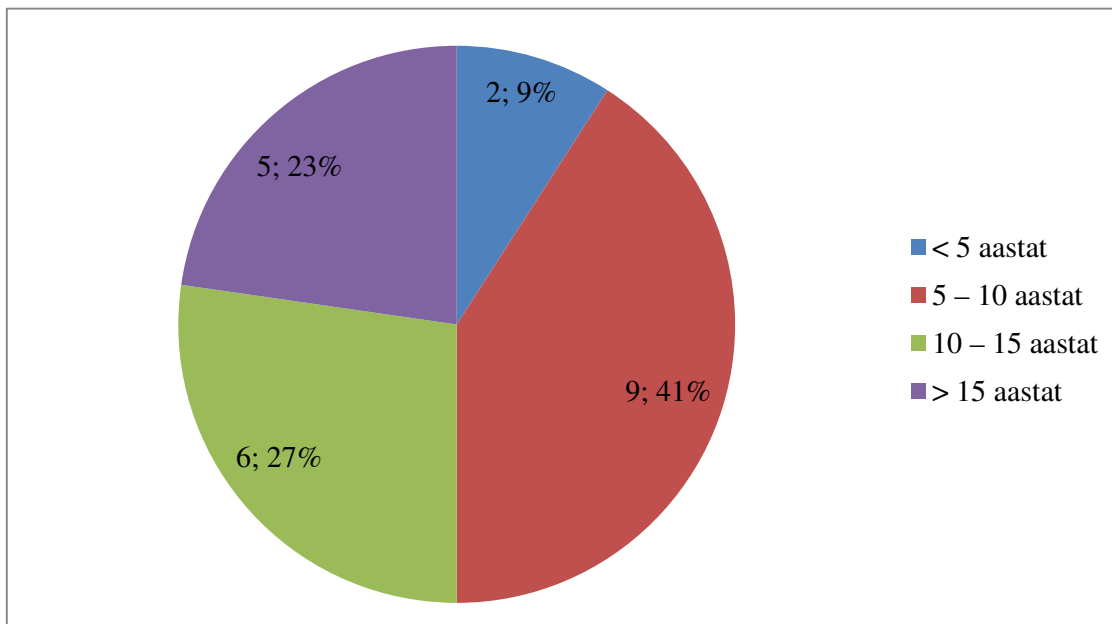
Küsitlusele vastamise ajal oli koostaja täitjatele pidevalt kättesaadav vastamiseks võimalikele arupärimistele. Lõputöö autor käis ka tööruumides veenmas kolleege täitma küsitluslehti aktiivsemalt ja põhjalikumalt. Koos ankeediga saadeti menetlejatele ka selgitus töö aktuaalsusest ja eesmärkidest, selgitati ütluste kajastamise viise ja talletamise mooduseid.

Vastanutele jäeti võimalus küsimustele vastata mitme vastusevariandiga.

Vastanutest neliteist politseiniku töötasid uurijatena ja ülejäänud seitse jälitusametnikena.

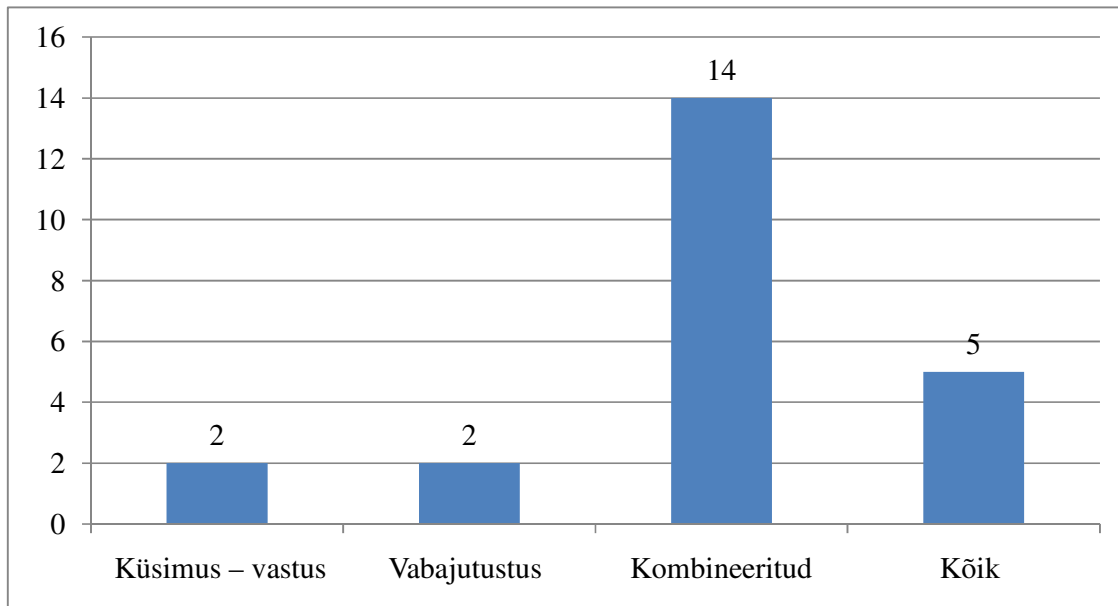
Ankeedile vastajad jagunesid Põhja prefektuuri talituste lõikes järgnevalt:

1. Korruptsioonikuritegude talitus	8
2. Majanduskuritegude talitus	9
3. Organiseeritud- ja raskete kuritegude talitus	5

Joonis 1. Küsitlusele vastanute tööalane staaž menetlejana

Joonisel on näha, et ankeetküsitlusele vastanutest olid enamus töötanud menetlejana üle viie aasta, vaid kahe ametniku staaž jäi alla viie aasta. 08.04.2011a. oli majanduskuritegude talituse ametnike keskmine organisatsioonis töötamise staaž 10 aastat, korruptsioonikuritegude talituse ametnikel oli vastav staaž 8 aastat ja organiseeritud ja raskete kuritegude talituse töötajatel oli see 12 aastat. Kuna ankeetküsitlused edastati vaid Põhja prefektuuri kesktalitustele, võib väita, et valimisse sattunud töötajad olid kõik oma ala spetsialistid.

Joonis 2. Ütluste kajastamise viisid

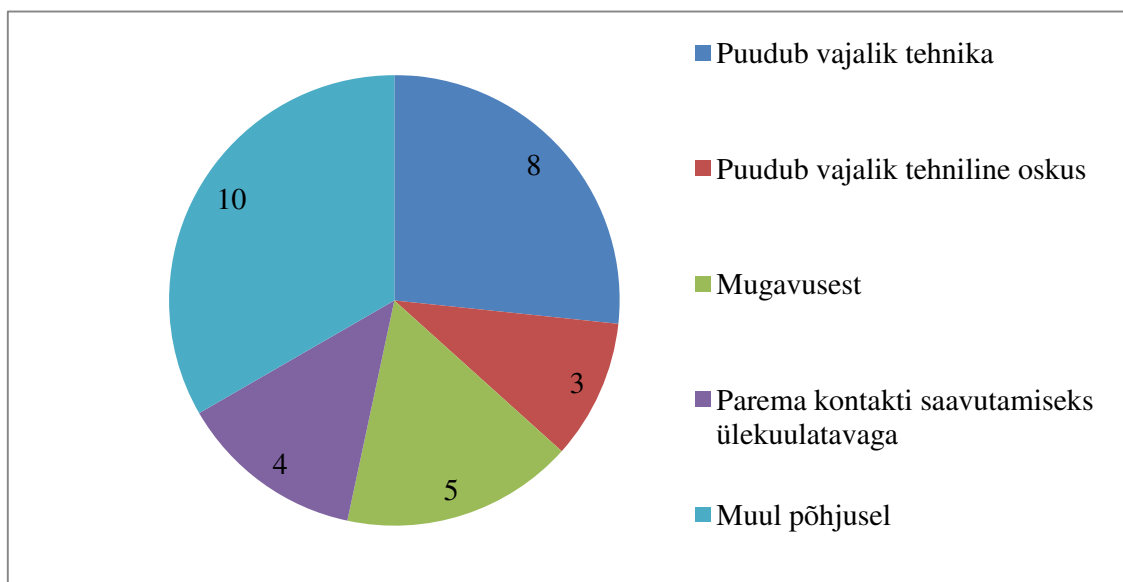
Nagu jooniselt näha, vastanutest enamus kasutas kombineeritud viisi. Küsimuse märkuste lahtrisse oli toodud ka erinevaid selgitusi. Küsimuste- vastuste vormi negatiivsest poolest toodi välja, et küsimuste kirjanek on aeganõudev. Kombineeritud viisi eeliseks loeti eelnevas vabas jutustuses ülekuulatava isikupära väljatoomist ja küsimuste kirjanemisega ülekuulatava ebamugavatest küsimustest eemalehoidmise vältimist.

Tabel 2. Videosalvestamise kasutamine uurimistoimingutel

Kui tihti kasutate uurimistoimingu läbiviimisel videosalvestamist?	Alati	Sageli	Harva	Ei kasuta
Ülekuulamisel		1	5	16
Ütluste seostamisel olustikuga	11	7	1	3
Vastastamisel		2	1	19
Äratundmiseks esitamisel		3	3	16

Põhja prefektuuri kolmes kesktalituses kasutatakse uurimistoimingute audio- ja videosalvestamist üksikudel juhtudel. Enim levinud on ütluste seostamisel olustikuga videotehnika kasutamine, kuid ka selle uurimistoimingu läbiviimisel kasutavad vaid pooled ametnikud salvestamist igakordselt. Võib oletada, et üsna levinud on siiani ütluste seostamisel olustikuga fotografeerimine. Talituste lõikes kasutasid antud uurimistoimingul majanduskuritegude talitusest kolm menetlejat alati ja kolm enamasti videosalvestamist, organiseeritud- ja raskete kuritegude talituses olid vastavad numbrid neli ja üks.

Pelgalt audiosalvestamist rakendasid vaid kaks ametnikku alati ja üks harva ütluste seostamisel olustikuga. Teistel uurimistoimingutel audiosalvestamist ei kasutatud.

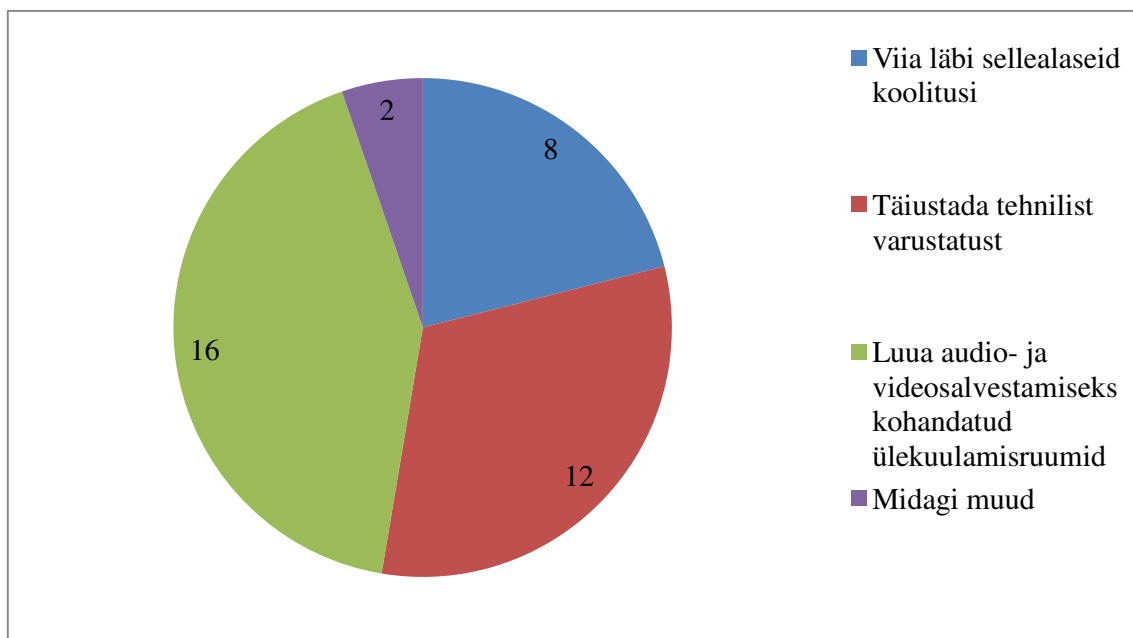
Joonis 3. Audio- ja videosalvestamise vähese kasutamise põhjused

Audio- ja videosalvestamise vähese kasutamise põhjuseks märkis seitse vastanut, et ei salvesta uurimistoimingut, kuna selleks puudub vajadus. Mõned menetlejad leidsid, et ülekuulatava sundimine videokaamerasse rääkima võib muuta nad kinniseks ja takistada tõeste ütluste saamist.

Tabel 3. Audio- ja videosalvestamise vajalikkus

Kas Teie arvates oleks vajalik kasutada uurimistoimingutel audio- ja videosalvestamist?	Kindlasti	Vahel	Ei ole vajalik	Ei oska vastata
Ülekuulamisel	1	15	4	2
Ütluste seostamisel olustikuga	19	2		1
Vastastamisel	5	11	5	1
Äratundmiseks esitamisel	2	13	4	3

Kuigi eelpoolt võime lugeda, et vaid vähesed kasutasid ütluste võtmisel salvestamist, pidas valdav enamus audio- ja videosalvestamist vajalikuks.

Joonis 4. Audio- ja videosalvestamise laialdasemaks kasutamiseks vajalikud meetmed

Audio- ja videosalvestamise laialdasemaks kasutamiseks pidas üle poole vastanutest vajalikuks luua salvestamiseks kohaldatud ülekuulamisruumid. Ka tehnilise baasi täiustamist peeti vajalikuks. Küsimustele vastas ka paar menetlejat, kes arvasid, et audio- ja videosalvestamise küsimusega ei peaks politsei tänasel päeval tegelema, vaid suunama ressursi pakilisema probleemida lahendamisele.

3.2. Ekspertide intervjuerimine

Intervjueritavatele prokuröridele esitati ajalise piirangu tõttu küsimused elektroonselt ja hiljem täpsustati vastuseid telefoni teel. Uurimis- ja talituste juhtidega suheldi vahetult tööruumides.

Esimeseks intervjuu teemaks oli menetlejate ütluste kajastamine uurimistoimingu protokollis. Ükski intervjueritav ei olnud politseinike poolt koostatud ülekuulamise protokollidega rahul. Rahulolematuse põhjus peitub eelkõige selles, et uurija ei valda kriminaalasja materjale ja ei küsitle piisavalt põhjalikult. Väga sageli on küsitlus äärmiselt pinnapealne ja jäetakse küsimata olulised detailid.

Nenditi, et ütluste kajastamise kvaliteet protokollides on erineva kvaliteediga. Oluliseks peeti, et menetleja oleks eelnevalt teinud endale selgeks, mida ta tahab lõppkokkuvõttes ülekuulatava käest teada saada, siis ei ole ka vahet, millist ütluste kajastamise viisi kasutada. Kui menetleja ei ole enne ülekuulamist eeltööd ära teinud, siis on ülekuulamisprotokoll sisutühi ning varem või hiljem tuleb isik uuesti üle kuulata. Samas peab menetleja lõppeesmärgina ette nägema ka seda, et neid samu protokollitud ütlusi tuleb hiljem kohtus sisuliselt uuesti uurida (kas siis isiku kohtus ülekuulamise ning tema varem antud ütluste kontrollimise näol kui esinevad vastuolud) või siis eeluurimisel antud ütluste avaldamise näol teatud tingimustel kohtus.

Palju mängib rolli, kas kasutatakse tõlgi abi või mitte; milline on uurija kogemus, kui hästi ta saab ülekuulatavaga kontakti.

Kõik intervjueritavad leidsid, et kõige parem ütluste kajastamisel kasutada kombineeritud küsitluse viisi, st isikul lastakse enne vabas vormis oma ütlused ära anda, ning nende pinnalt esitab menetleja täiendavaid küsimused, mis samuti fikseeritakse protokollis.

Majanduskuritegude talituse juht Rain Kuus pidas väga vajalikuks uurija poolsete küsimuste protokollis kajastamist. Prokuratuur saadab eeluurimisasutustele tihti kriminaalasju täiendavaks menetluseks. Enamasti on põhjuseks ebapiisavad ütlused ülekuulamisprotokollides. Uurijatega vesteldes on selgunud, et nad on küll esitanud vajalikud

küsimused, kuid ülekuulata on jätnud vastamata. Samas ei ole uurija küsimust protokollis kajastanud ja ei seetõttu on jäänud fikseerimata ülekuulata küsimusele vastamata jätmise.

Järelkult ütluste kajastamine vaba jutustusena hoiab kokku inim- ja ajaressurssi, kuid negatiivse poolena jätab tihti fikseerimata küsimusele vastamata jätmise või vastamise asjakohatu vastusega.

Prokurör peab olema suuteline kohtuistungil ülekuulata isiku varasemaid ütlusi operatiivselt kontrollida, ning see on oluliselt lihtsam, kui ütlused on korralikult teemade kaupa protokollitud. Teemade jaotusele aitab väga palju kaasa uurija poolsete küsimuste ülesse kirjutamine.

Prokuröride hinnangul tuleb vältida väga pikki ja lohisevaid ning mitmetimõistetavaid lauseid. Need annavad hiljem kohtus näiteks pahatahtlikule tunnistajale võimaluse oma ütlusi erinevalt tõlgendada ning siis ei saa ka kohus sel juhul aru, kas tegemist on sisulise erinevusega eeluurimisel ja kohtus antud ütlustel. Ülekuulamiste laused olgu lihtsad, mitte väga pikad ning arusaadavad. Intervjueeritavad tõdesid, et kindlasti tuleb eelistada detailset küsitlust üldsõnalisele küsitlusele.

Ütlused peavad olema asjakohased - rääkima kuriteosündmusest võimalikult täpselt. Menetlejal peab olema ülekuulamisele asudes teatud hulk kuriteoversioone, mida ta üritab ülekuulamisega konkretiseerida. Kõige mõttetumad ongi need ülekuulamised, kus menetleja lihtsalt kuulab, mida ülekuulataval öelda on ja paneb ka valimatult kõik kirja. Kõige kasulikud ongi need ütlused, kus on näha, et ülekuulamisega tahetakse kuhugi jõuda, et sealt on koorumas mingi tõend. Uurija peaks välja selgitama ülekuulamisel võimalikult palju detaile - menetluse alguses ju ei tea, mis kõik võib määravaks saada. Seega ei oldud intervjuudel kriitilised pikkade-lohisevate ütluste osas.

Järgnevalt küsiti juhtide ja prokuröride arvamust audio- ja videosalvestamise kohta. Enamasti intervjueeritavad pooldasid uurimistoimingute video- või audiosalvestamist. Toodi välja, et tõendi vahetu tajumine kindlasti mõjutab hilisemalt sellele hinnangu andmist. Videoülekuulamine annab vahetu kogemuse, ent pole oluline, et kõik isikud oleksid videoülekuulatud, sest see vahetu kogemus tekib üldmenetluses kohtusaalis. Nende isikute suhtes, keda ilmselt kohtusaalis üle kuulata ei saa (lapsed), on videoülekuulamine hindamatu. Kohtunik saab ikkagi vahetult kogeda ja arvamuse kujundada.

Kui üldiselt intervjueeritavad ei pidanud vajalikuks, et videosalvestisest koostatakse stenogramm, siis alaealiste osakonna prokuröri arvates tuleb alaealiste ülekuulamiste videosalvestustest protokollida kogu ülekuulamise käik koos sõnalise ja mittedõnalise

tegevusega. Seda seetõttu, et protokollist oleks selgelt näha, kuidas vastuseni jõutakse, millistel teemadel on lapsega räägitud enne kui oluline tõend koorub. Valikuline protokollimine on äärmiselt subjektiivne.

Riigiprokuratuuri esindaja tõdes, et uurimistoimingute positiivsete külgede kõrval võivad salvestamised hakata kohtupidamist koormama, kuna nende läbimängimine võtab tunduvalt suurema aja, kui protokollide ettelugemine. Eesti Vabariigi advokaatide üks levinud kaitse on venitamistaktika ja seda arvestades võib oletada, et kohtualuste kaitsjad nõuavad salvestiste ettemängimist kohtus.

Majanduskuritegude talituse juht Rain Kuus tõi negatiivse poole pealt näite, kus aastate eest filmitud ülekuulamist kasutas kohtualune koos kaitsjaga oma kaitsetaktikas. Nimelt videos nähtava kohvijoomise kohta väitis kurjategija, et sel moel joodeti talle psühhotroopseid aineid. Hetkeks kaadrisse sattunud advokaat tundus, nagu oleks ta ülekuulamise ajal maganud ja seetõttu tõstatati kohtus üles küsimus, ega ei ole ülekuulatava kaitseõigusi rikutud.

Põhja prefektuuri kriminaalbüroo talituste videosalvestamiseks vajalik tehnika on ebapiisav. Igal talitusel on olemas küll kaasaegne videokaamera, kuid valdavas enamuses puudub filmimiseks vajalik kaamera statiiv. Ka videokaamerate salvestusvõimalused on erinevad. Näiteks korruptsioonikuritegude videokaamera salvestab kolmekümne minutilistele DVD plaatidele, mis ühe ülekuulamise talletamiseks on ilmselgelt vähe. Uurimistoimingu kestel plaatide vahetamisega tekiks talletamisel tühimikud, mis seaksid salvestuse usaldusväarsuse kahtluse alla.

Põhja prefektuuris on ainus audio- ja videosalvestamiseks kohandatud ülekuulamisruum lastekaitse talitusel. Selles ruumis on statsionaarselt kinnitatud videokaamera ja mikrofoni. Ülekuulamist lüüakse operaatori poolt allkorrusel oleva DVD mängijaga. Operaatoril on ka võimalus videokaamerat suunata, fookuseerida või näidata uurimistoimingu osalejaid suurel plaanil. Lastekaitse talituse töötajatel on olemas ka vastav väljaõpe.

Intervjuudes räägiti ka menetlejate tekstitöötlusprogrammide käsitlemise oskusest. Prokurörid ja juhid ei osanud seda teemat kommenteerida, kuna nad ei olnud ise vahetult viibinud ülekuulamiste juures. Ühine arvamus oli, et protokoll peab olema korrektselt vormistatud.

3.3. Kriminaalasjade vaatlus

Vaadeldi enamasti menetluses olevaid või hiljuti arhiveeritud kriminaalasju. Valim tehti juhuslikkuse põhimõttel.

Järgnevalt on välja toodud vaadeldud kriminaalasjad menetluste kaupa ja uuringu tulemused.

Majanduskuritegude talitus kriminaalasjad:

10230116512; 10230106362; 10230113360; 10230122318; 10230118492; 1073000055

Majanduskuritegude talituse kriminaalasjades olid kõik ütlused kajastatud vaba jutustuse vormis. Esitatud küsimusi ei oldud fikseeritud. Valimisse sattunud kriminaalasjades oli ütlusi kajastatud vaid ülekuulamise protokollides. Ühtegi uurimistoimingut ei oldud salvestatud.

Korruptsioonikuritegude talituse kriminaalasjad:

09230109739; 10230101721; 10230115101; 112300103145; 11230100091; 07230101182

Korruptsioonikuritegude talituse kriminaalasjade ülekuulamistes oli valdavalt kasutatud kombineeritud ütluste kajastamise viisi. Leidus ka protokolle, millistes olid ütlused fikseeritud küsimus-vastus vormis. Vaba jutustust, ehk ülekuulatava ümberjutustust, vaatluse all olnud korruptsioonikuritegude talituse poolt koostatud ülekuulamise protokollides ei täheldatud. Samuti ei esinenud valimis olnud kriminaalasjades uurimistoimingute salvestamist.

Organiseeritud ja raskete kuritegude talituse kriminaalasjad:

10230114211; 10230112163; 10230119270; 10230110947; 11230102562; 10230118677

Selle talituse kriminaalasjades oli ütlusi võetud erinevate uurimistoimingute käigus. Ütluste kajastamisel kasutati kõike eelpool nimetatud viise. Kahtlustatavate ülekuulamistel enamasti kombineeritud ütluste talletamist, kannatanute ja tunnistajate puhul vaba jutustust. Ühes kriminaalasjas oli ainsa kahtlustatava ülekuulamine fikseeritud küsimus-vastus viisil. Uuriija selgituste kohaselt kasutas ta sellist vormi, kuna pidas vajalikuks saada konkreetsetele küsimusele selgeid ja täpseid vastuseid. Tegemist oli olnud keerulise kahtlustatavaga, kes igal võimalusel üritas hajutada uuriija tähelepanu ja viia ülekuulamine kõrvalistele teemadele.

Organiseeritud ja raskete kuritegude talituse töötajad olid ühe vaadeldud kriminaalasja menetlemisel hiljuti kasutanud vastastamisel audio- ja videosalvestamist. Menetleja selgituste kohaselt oli tegemist temapoolse initsiatiiviga eesmärgiga salvestada võimalikud kahtlustatava mõjutamised kannatanu suhtes. Oma ettearvamatu käitumise tõttu kardeti ka kahtlustatava võimalikku õigusrikkumist uurimistoimingu ajal. Teistes kriminaalasjades

audio- ja/videosalvestamist ei kasutatud. Valmisse sattunud kriminaalasjades oli ütlusi kajastatud ülekuulamise- ja vastastamise protokollides.

3.4. Uuringu järeldused

Ankeetküsitluse, ekspertintervjuu ja uurimisprotokollide vaatluse tulemused olid üsnagi vastuolulised. Kui audio- ja videosalvestamise vähene kasutamine oli etteaimatav, siis uurimistoimingute käigus võetavate ütluste kajastamise viiside kasutamise iseärasused selgusid uuringu käigus.

Kui ankeetküsitluse analüüsi tulemuste järgi vastanutest valdav enamus kasutas ütluste fikseerimiseks kombineeritud moodust, siis dokumentide vaatlus ja intervjuu põhjal võib öelda, et Põhja prefektuuris kajastatakse enamasti ütlusi vaba jutustuse vormis.

Vastuolu võis põhjustada asjaolu, et kuigi lõputöö autor selgitas ankeetküsitluse saatmise sõnumis kajastamise vormid lahti ja selgitas osadele vastanutest seda ka suuliselt, ei pruukinud ikkagi kõik kajastamise vormidest aru saada ja mõistsid seda kui taktikaküsimust, ehk ülekuulamise sisulist läbiviimist. Samas seisneb ankeetküsitluse negatiivne pool selles, et kunagi ei või teada, kui põhjalikult ja ausalt vastatakse küsimustele.

Ütluste kajastamise kohta uurimistoimingu protokollis võib uuringu põhjal teha järgnevaid järeldusi:

- a. Parema tulemusena annab ütluste kajastamine kombineeritud või küsimused-vastused vormis, kuna vaba jutustuse korral võivad protokollis olevad ütlused olla raskesti loetavad, laiali paisatult ning palju võib esineda asjasse mittepuutuvat teavet.
- b. Uurimisprotokollides olevad ütlused on pigem napisõnalised, kui pikad ja liigselt lugejat koormavad

Intervjueeritud spetsialistide üldine arvamus oli, et ülekuulamised muutuksid kvaliteetsemaks, kui uurijad mõistaksid, et protokollis üleskirjutatav tõendusteave ei ole mitte ainult menetlejale vajalik, vaid ennekõike mõeldud kasutamiseks hilisemas kohtumenetluses.

Uurimistoimingu käigus võetavate ütluste talletamise täiendmoodusena kasutatavat audio- ja videosalvestamist kasutatakse Põhja prefektuuris harva, vaid erandlikel kordadel. Peapõhjuseks on, menetlejate hinnangutel, vajaduse puudumine. Kui välismaine erialakirjandus näeb videosalvestamises imerohtu ja võrdleb seda DNA tõendiga, siis Eesti

Vabariigi kriminaalmenetlejad ei näe selles oma töös erilist kandepinda. Oluliseks peetakse videosalvestamise kasutamist vaid ütluste seostamisel olustikuga.

Üllatav oli videosalvestamise vähene kasutamine ja mitte vajalikuks pidamine äratundmiseks esitamisel, kuigi KrMS § 81 lg 7 kohustab menetlejat sel toimingul äratundmiseks esitatavat objekti või objektikogumit fotografeerida või videosalvestada.

Kui Riigikontroll leidis, et uurimistoimingute salvestamine aitab kokku hoida vajalikku prokuröride ja kohtunike ressursi, siis käesoleva töö põhjal võib järeldada, et pikkade ülekuulamiste lindistamine võib vastupidiselt venitada kohtuistungid veel pikemaks ning kurjategijad võivad pääseda vastutusest ebamõistlike menetlusaegade tõttu.

4. KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö teema valimise põhjuseks on asjaolu, et kriminaalmenetluse käigus võetavate ütluste kajastamisel ei ole Eesti seadusandja ette näinud ühtseid norme ja reegleid, samuti napib vastavat emakeelset erialakirjandust. Eeltoodust tulenevalt leiab autor, et uurimistoimingutes ütluste kajastamine ja talletamine protokollis lisas praktika uurimine on aktuaalne.

Lõputöö eesmärgiks oli uurida Põhja prefektuuri näitel, milliseid ütluste erinevaid tõendamisvajadust arvestavaid kajastamise viise ja talletamise mooduseid kasutatakse.

Autor püstitas oma töös järgmise uurimisprobleemi:

Miks ei ole tänapäevane tehnoloogia kujunenud kriminaalmenetluse läbiviimisel menetlejatele abivahendiks? Samuti miks on uurimistoimingute salvestamine ebareeglipärane ja kas see sõltub enamasti menetleja pädevusest? Millised on levinumad ütluste kajastamise viisid uurimistoimingu protokollis ja millised on nende eelised?

Püstitati järgmised uurimisülesanded:

- selgitada välja, millised on enam levinud eeluurimisel antud ütluste kajastamise viisid;
- milliseid ütluste talletamise täiendmooduseid kasutatakse kriminaalmenetluses;
- teha kindlaks prokuröride ja uurimisjuhtide eelistused ütluste kajastamisel ja talletamisel;
- analüüsida ütluste talletamise täiendmooduste vähese kasutamise põhjuseid.

Seatud eesmärkide saavutamiseks kasutati uurimismeetoditest ankeetküsimustikku, ekspertintervjuud ja dokumendi vaatlust. Uuring viidi läbi kolmes Põhja prefektuuri kriminaalbüroo talituses: korruptsioonikuritegude-, majanduskuritegude-, organiseeritud- ja raskete kuritegude talituses.

Uurimistöö autor leidis, et olenemata digitehnoloogia arengust ja kättesaadavusest, ei ole suurenenud Põhja prefektuuri kriminaalbüroo ametnike seas audio- ja videosalvestamise kasutamine, kuna selleks puudub vajalik tehnika, väljaõpe ja menetlejate poolne initsiatiiv. Kahtlemata töötab Põhja prefektuuris professionaalseid menetlejaid, kes vajadusel on suutelised kasutama uurimistoimingute salvestamisel videotehnoloogiat. Lõputöö piiratud

mahu tõttu ei uuritud peale audio- ja videosalvestamise teisi tõendusteabe talletamise viise uurimistoimingu protokollile lisana. Teised näitlikustavad viisid, nagu foto, skeemi või joonise lisamine protokollile ei ole aastatega muutunud ja seetõttu ei pidanud lõputöö autor antud töö raames sellega seonduvat vajalikuks käsitleda.

Seaduseandja ei ole sätestanud uurimistoimingu salvestamise korda, kuna igas konkreetses kriminaalmenetluses ei pruugi audio- ja videosalvestamine olla põhjendatud ja võib vastupidiselt ootustele muutuda hilisemas kohtumenetluses koormavaks. Kriitilise tähtsusega on seega menetlejate professionaalsus õige uurimistaktika valimisel.

Läbiviidud uuring näitas, et uurimistoimingu protokollis kajastatakse ütlusi enamasti vaba jutustuse vormis, kuigi parema tulemusena annaks ütluste kajastamine kombineeritud või küsimused-vastused vormis, kuna vaba jutustuse korral võivad protokollis olevad ütlused olla raskesti loetavad, laiali paisatud ning palju võib esineda asjasse mittepuutuvat teavet. Vastupidiselt Riigikontrolli auditile selgus, et uurimisprotokollides olevad ütlused on pigem napisõnalised, kui pikad ja liigselt lugejat koormavad.

Uuringu tulemustest lähtuvalt teeb töö autor järgmised ettepanekud:

1. Planeerida vajalik ressurss Põhja prefektuuris ülekuulamisruumide kohandamiseks uurimistoimingute videosalvestamise läbiviimiseks ja puuduva videotehnoloogia hankimiseks;
2. Kaardistada koolitusvajadused ja läbi viia menetlejate täienduskoolitus nii uurimistaktika kui ka videotehnoloogia kasutamise vallas;
3. Uurida täiendavalt menetlustoimingute tulemuste videosalvestamise talletamise efektiivsust tõendi seisukohast.

5. SUMMARY

Estonian legislator has not foreseen unitary norms and rules for the reflection of the testimony taken during criminal procedure, also there is a lack of scientific literature in native language. Taking into consideration the above-said aspects, the author finds that carrying out research of reflection of the testimony in investigative activities and the recording of testimonies in report appendix is topical.

Author set up the following research problem in his thesis:

Why contemporary technology has not become an assistant tool for investigators in criminal procedure? Also why is recording of investigative activities irregular and does it depend mostly on the investigator's competence? What are the most common ways of reflection of testimony in report of the investigative activities and what are their advantages?

The following research tasks were set up:

- find out what are more widespread ways of reflecting testimony given during pre-trial investigation
- specify which supplementary ways of testimony reflection are used in criminal investigation
- find out preferences of prosecutors and the heads of investigation regarding reflecting and recording testimony
- to analyze reasons for little use of the supplementary ways of testimony reflection.

In order to achieve the set goals, a questionnaire, expert interview and document observation were used as research methods. Research was carried out in three divisions of Criminal Police Bureau of North Prefecture, i.e. corruption crime, economic crime, serious and organized crime.

The author of the thesis finds that despite the development and availability of digital technology, the use of audio and video recording has not grown among criminal police officers, because there is a lack of necessary equipment, training, and initiative of investigators. Without a doubt there are professional investigators at North Prefecture who, if necessary, are able to use video technology for recording investigative activities. Due to

limited volume of the thesis, other ways of recording of evidential data, besides audio and video recording, as report appendix of investigative activities were not researched. Adding other obvious ways as photo, diagram or figure to report has not changed during years and that is why the author did not see it necessary to address. Legislator has not stipulated the regulation of the recording of investigative activities, because in every particular criminal procedure audio and video recording does not have to be grounded and contrary to expectations it can become a burden in further legal procedure. Hence, professionalism of investigators in finding the right investigative tactics is critical.

Research showed that in the report of the investigative activities testimony is mainly reflected in the form of free story, although a better result would be achieved by reflecting testimony in the combined or questions-answers form, because in the case of free story testimony in the report could be hard to read, scattered and contain a lot of irrelevant data. Contrary to the audit of the National Audit Office of Estonia, it came clear that testimonies in the investigative reports are rather laconic and not long and burdening for the reader.

Regarding the results of the research the author makes the following propositions:

1. Plan required resources for the adaptation of interrogation rooms in North Prefecture in order to video record investigative activities and procure lacking equipment.
2. Map training requirements and carry out training courses for investigators in the field of investigative tactics and the use of video technology
3. Do additional research on the efficiency of video recording of the results of procedural acts from the perspective of evidence.

6. VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- *Duverger, M. 1967. Introduction to the Social Sciences. Norwich: George Allen &
- *Kalekin-Fishman, D. (2002). Looking at Interviewing: From „Just Talk” to Meticulous Method. Review Essay; Tom Wengraf (2001). Qualitative Research Interviewing: Biographic
- *Klofstad, C. A. 2005. Interviews. Encyclopedia of Social Measurement. Ed.-in-Chief /Forum Qualitative Social Research [On-line Journal], 3 (4). <http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/4-02/4-02review-kalekin-fi-shman-e.htm#zit>. Välja otsitud 18.10.07
- Auväärt, L. 1998. Ütlused kui tõendid õigusmenetluses. Tallinn. Sisekaitseakadeemia.
- CPT standardid. Üldaruannete põhilised osatekstitid. 2007. Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa komitee. <http://www.cpt.coe.int/lang/est/est-standards.doc> välja otsitud 28.01.2011
- Dixon, D., Travi, G. 2007. Interrogation Images. Sydney. The Institute of Criminology
- Dulov, A., Nesternko, P. 1971. Taktika sledstvennõh deistvii. Minsk. Izdatelstvo „Võõšišaja škola“
- Ellonen, E., Karstinen, E., Nykanen, V-E. 1996. Kuulustelutaktiikka. Helsingi. Sisäasiainministeriö poliisiosasto
- Ernits, M., Jaanimägi, K. 2003. Kuritegude kohtueelne menetlemine. Tallinn. Riigikontroll
- Geller, W., A. 1994. Videotaping interrogations and confessions. The FBI Law Enforcement Bulletin. .Nr 1. Välja otsitud The Free Library andmebaasist 13.03.2011
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2005. Uuri ja kirjuta. Tallinn. Medicina
- Inbau, F., Reid, J., Buckley, J., Jayne B. 2001. Criminal Interrogation and confessions. Gaithersburg, Maryland. Aspen Publishers, Inc.
- Karistusseadustik 06.06.2001, jõustunud 01.09.2002- RT I 2002, 44, 284 ... RT I, 11.03.2011, 1
- Kegandberg, E., Järvet, T., Ploom, T., Jaggo, O. 2004. Tallinn. Sisekaitseakadeemia
- Kergandberg, E., Sillaots, M. 2006. Kriminaalmenetlus. Tallinn. Kirjastus Juura
- Kimberly Kempf-Leonard. Vol 2. Oxford: Elsevier Academic Press
- Konovalov, V., Aivazova, O. 2007. Особенности производства допроса потерпевшего и свидетеля по делам о преступлениях, связанных с причинением вреда здоровью. Jurist-Pravoved. Nr 6. Lk 63-65. Välja otsitud elibrary.ru andmebaasist 10.03.2011
- Kriminaalmenetluse seadustik. 12.02.2003, jõustunud 01.07.2004 - RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 21.12.2010, 1

- Kriminaalmenetluse seadustiku reform. Lühitutvustus. Justiitsministeeriumi kodulehelt <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=41377/Kriminaalmenetluse+seadustiku+muudatused.+L%FChitutvustus.pdf> välja otsitud 14.03.2011
- Krüger, U. 2006. Kriminaalmenetlus: tõendamine kohtueelses menetluses. Tallinn. Sisekaitseakadeemia
- Krüger, U. 2008. Ülekuulamine kohtueelses menetluses. Tallinn. Sisekaitseakadeemia
- Lang, R. 2009. Justiitsministri ettekanne riigikogus "Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010" täitmise kohta 2008. aastal. <http://www.just.ee/40457> välja otsitud 21.03.2011
- Lindmäe, H. 1991. Ütluste seostamine olustikuga. Tartu. Tartu Ülikool
- Lindmäe, H. 1995. Menetlustaktika I. Tartu. Tartu Ülikool
- Lindmäe, H. 2003. Kohtueelne menetlus kriminaalmenetluse seadustiku järgi. *Juridica* 8, 588
- Narrative and Semi-Structured Methods [37 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung*
- Pitertsev, S., Stepanov, A. 2001. Taktika doprosa na predvaritelnom sledstvii i v sude. Sankt-Peterburd. Piter
- Pullat, R. 2008. Organiseeritud kuritegevusega seotud uimastiäri Läänemere maades. Tallinn. Politseiamet
- Rahno, A. 2009. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. Tallinn. Riigikogu kodulehelt http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=793874&u=20091110092552 välja otsitud 14.03.2011
- Räägo, R. 1937. Kriminaalprotsessi õpperaamat. Tartu. Akadeemilise kooperatiivi kirjastus
- Sootak, J., Pikamäe, P. 2009. Karistusseadustik, kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Juura
- Talbot, M. 2002. True confessions. *Atlantic Monthly*, Vol. 290 Issue 1, p24-25, 2p. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 25.03.2011
- Unwin Ltd
- Öpik, R. 2008. Kriminallistikaline taktika ja tehnoloogia I. Tallinn. Sisekaitseakadeemia

7. TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Ütluste kogumise võrdlus nende viisi ja tõendivormiga

Tabel 2. Videosalvestamise kasutamine uurimistoimingutel

Tabel 3. Audio- ja videosalvestamise vajalikkus

Joonis 1. Küsitlusele vastanute tööalane staaž menetlejana

Joonis 2. Ütluste kajastamise viisid

Joonis 3. Audio- ja videosalvestamise vähese kasutamise põhjused

Joonis 4. Audio- ja videosalvestamise laialdasemaks kasutamiseks